

अंक दुसरा / जानेवारी २०१२

आपले राज भवन

राज भवनचे अंतर्गत प्रकाशन

‘आपले राज भवन’ ला पहिल्याच वर्षी ‘स्पेशल ज्युरी अवॉर्ड’

दि. ४ नोव्हेंबर २०१० रोजी ‘आपले राज भवन’ च्या पहिल्या अंकाचे प्रकाशन करताना राज्यपाल के. शंकरनारायणन्, राधा शंकरनारायणन्, राज्यपालांचे तत्कालिन सचिव श्रीकांत देशपांडे (उजवीकडे) व सध्या सचिव असलेले विकास चन्द्र रस्तोगी छायाचित्रात दिसत आहेत.

राज्यपाल के. शंकरनारायणन् यांच्या प्रेरणेने सुरु झालेल्या ‘आपले राज भवन’ या राज भवन परिवाराच्या अंतर्गत प्रकाशनाला In-house Communication Excellence (ICE) Special Jury Award ने गौरविण्यात आले आहे. १७ जून २०११ रोजी शैलजा नायर फाऊंडेशनने आयोजित केलेल्या एका विशेष कार्यक्रमात ICE Media Awards देण्यात आले.

देशभरातील विविध शासकीय, अशासकीय व कॉर्पोरेट क्षेत्रातील कंपन्यांच्या उत्कृष्ट अंतर्गत प्रकाशनांना हे पुरस्कार दिले जातात.

‘आपले राज भवन’ शिवाय ‘वनराई’ आणि हिंदुस्थान टाइम्सच्या ‘बिटवीन अस’ या अंतर्गत प्रकाशनांना ‘स्पेशल ज्युरी अवॉर्ड’ देण्यात आले.

आमचे प्रेरणास्थान :

मा.श्री. के. शंकरनारायणन्
महाराष्ट्राचे राज्यपाल

मार्गदर्शक :

विकास चन्द्र रस्तोगी
मा. राज्यपालांचे सचिव

संपादक :

उमेश काशीकर
जनसंपर्क अधिकारी

कला निर्मिती :

शैलेश साऊतकर
सर जे. जे. इन्स्टिट्यूट
ऑफ अप्लाइड आर्ट

संपादन सहाय्य :

जयेश ठाकूर

आतील छायाचित्रे :

पराग फोटोज

मुख्य पृष्ठावरील छायाचित्र :

प्रशांत नाकवे

अनुक्रमणिका

* मनोगत		३
* Foreword	- Governor	३
* Glimpses of the year 2011		५
* Raj Bhavan - More than Governor's Residence	- P. K. Ravindranath	११
* उत्तम प्रशासनासाठी पुरालेखागाराची जोड हवी	- अशोक खारडे	१५
* Chancellor's Role in Perspective		१८
* Diplomacy		१९
* डॉ. पी. सी. अलेंक्झांडर		
महाराष्ट्राच्या परंपरेला शोभणारा राज्यपाल	- धीरेंद्रास चेतनसो	१९
HE set highest standards of integrity	- Sudhakar Dharmadhikari	१९
अलेंक्झांडर यांची कौतुकाची थाप	- उद्गास मुणगेकर	१९
* दरबार हॉल : शतकपूर्ती इतिहासाच्या एका मूक साक्षीदाराची	- उमेश काशीकर	१९
* Flashback into Pre-Independence Era		२०
* राज भवन नागपूर येथील जैव-विविधता उद्यान प्रकल्पाचे लोकार्पण		२२
* २०११ साली राज भवनात पडली दोन बास्तुंची भर		२२
* Tree Plantation Campaign in Pune Raj Bhavan	-	२३
* मी अनुभवलेले राज भवन	- जयंत विठके	२३
* एक खत	- धर्मीश विपारी	२४
* नवाच अली यावर जंग - एक सुहृद व्यक्तिमत्व	- मधुकर वि. वेण्णडे	२५
* राज भवन पॅन्ट्रीतील लज्जतदार आठवणी	- मिलेश राजिकाने राडे	२६
* What Raj Bhavan rests on	- Dr. Dhananjay Ravat	२७
* दहावी व बारावी उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांचा कौतुक सोहळा		२८
* आरोग्यम् धनसंपदा		८१
* ब्रम्हकुमारीनी दिला तणावरहित जीवनाचा मंत्र		८२
* सायबर गुन्हे जनजागृतीवरील कार्यशाळा		८३
* राज भवन येथे वारली चित्रकला, ओरीगामी कार्यशाळा		८५
* उत्सव व त्यर्था		८५
* दीपोत्सव २०११		८७
* कलेतून आत्मनिर्भरतेकडे	- सोफाली विधास बाबाडे	९१
* कविता		९१
* मान्यवरांच्या शुभेच्छा		९२

आपले राज भवन साठी लेख पाठविण्याचा पत्ता : जन संपर्क कार्यालय, राज भवन, वाळकेश्वर रोड, मलबार हिल, मुंबई - ४०० ०३५

दूरध्वनी : ०२२ - २३६७ ००९८, ई-मेल : prokashikar@gmail.com

'आपले राज भवन' चा दुसरा अंक आपल्या हाती देताना आनंद होत आहे. पहिला अंक उत्साहाच्या शिंदोरीवर निघतो, परंतु दुसरा अंक तयार करण्यासाठी केवळ उत्साह असणे पुरेसे नसते. त्याला लोकांमध्ये, लोकांचा प्रतिसाद मिळणे आवश्यक असते. या बाबतीत 'आपले राज भवन' खरोखरीच भाग्यवान ठरले आहे. अनेक कर्मचारी, अधिकाऱ्यांनी व त्यांच्या कुटुंबियांनी या उपक्रमाचे मनःपूर्वक स्वागत केले. महत्वाचे म्हणजे अनेक माजी अधिकारी व कर्मचाऱ्यांना 'आपले राज भवन' मुळे राजभवन परिवाराशी पुन्हा एकदा जोडले गेल्याचा आनंद झाला, आणि ही 'आपले राज भवन' ची उपलब्धी आहे असे वाटते. यास्तव प्रस्तुत अंकामध्ये राज भवन बाहेरील गणमान्य व्यक्तींच्या लेखांनादेखिल स्थान देण्यात आले आहे.

राज भवन ही लोकशाहीतील एक अतिशय महत्वाची संस्था आहे. अनेक लोकांचा या संस्थेशी प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्ष संबंध येतो. अनेक लोकांकडे राज्यपालांसंबंधी तसेच राज भवनसंबंधी आठवणी आहेत व त्या लोकांपुढे याब्यात अशी त्यांची व 'आपले राज भवन' ची इच्छा आहे. हे सर्वच लोक राज भवन परिवाराचेच शुभचिंतक आहेत, आणि म्हणून 'आपले राज भवन' हे अंतर्गत प्रकाशन असले तरीही त्याचे व्यासपीठ या सर्वांकरिता खुले आहे.

शाश्वत मूल्य : विद्यमान राज्यपाल के. शंकरनारायणन् यांच्या मार्गदर्शनाखाली राज भवन येथे 'पुराभिलेख कक्ष' सुरु करण्यात आला आहे. पुराभिलेख संकलन व जतनाचे कार्य यापूर्वीच सुरु झाले आहे. यानिमित्ताने राज्यपाल कार्यालयातील प्रत्येकजण अभिलेखांच्या जतनावददल जागरूक झाला आहे ही समाधानाची बाब आहे. याच भावनेने प्रेरित होऊन 'आपले राज भवन' च्या अंकाला काही 'शाश्वत मूल्य' असावे असे वाटले. त्यामुळे प्रस्तुत अंकाच्या पहिल्या भागात गेल्या वर्षभरात राज भवन येथे घडलेल्या तसेच राज्यपालांसंबंधित निवडक महत्त्वपूर्ण घटनांना छायाचित्रांसह प्रसिध्दी देण्यात आली आहे. हेतू असा की, भविष्यात 'आपले राज भवन' चा अंक सुलभ संदर्भग्रंथ ठरावा.

स्वागत व निरोप : सन २०११ या वर्षीच्या सुरुवातीलाच राज्यपालांचे सचिव श्रीकांत देशपांडे वित्त विभाग, मंत्रालय येथे सचिव (लेखा व कोषागरे) या पदावर बदलून गेले. त्यांचे ऐवजी राज्यपालांचे सहसचिव असलेले विकास चंद्र रस्तोगी राज्यपालांचे सचिव झाले. अकोल्याचे जिल्हाधिकारी असलेले मुथुकृष्णन् शंकरनारायणन् यांनी राज्यपालांचे उपसचिव (वैधानिक विकास मंडळ) या पदाचा कार्यभार स्वीकारला. यावर्षी राज्यपालांचे परिवार प्रबंधक फिलीप फर्नांडिस राज भवनातील आपल्या ३८ वर्षांच्या प्रदीर्घ सेवेनंतर निवृत्त झाले. त्यांचेऐवजी वसंत साळुंके यांची परिवार प्रबंधक या पदावर नियुक्ती झाली.

राज भवन परिवारातील जुने सहकारी रमेश भोईर, दफतरी व शिवराज कांबळे, दूरध्वनी चालक हे नियत बयोमानानुसार सेवानिवृत्त झाले.

श्रद्धांजली : सर्वाधिक काळ राज्यपाल पदावर असलेले डॉ. पी. सी. अलेक्झांडर यांचे निधन सर्व राज भवन परिवाराला चटका लावून गेले, यानिमित्ताने राज भवनच्या आजी व माजी अधिकाऱ्यांनी डॉ. अलेक्झांडर यांच्या स्मृतीला आपल्या आठवणीतून उजाळा दिला आहे.

या अंकाचे काम शेवटच्या टप्प्यात असतानाच दि. ९ डिसेंबर रोजी राज्यपालांचे माजी सहसचिव (शिक्षण) के. सी. नैनन यांचे निधन झाल्याची दुःखद बातमी आली. कर्तव्यकठोर, शिस्तप्रिय व कार्याप्रती समर्पित असलेल्या नैनन यांनी आपल्या कार्यशैलीचा ठसा राज भवनातील आपल्या कार्यकाळात उमटवला. या ज्येष्ठ, कर्तव्यदक्ष अधिकाऱ्याला राज भवन परिवारातर्फे भावपूर्ण श्रद्धांजली.

गत वर्षभरात श्याम छज्जलानी, केरप्पा बगाडे, प्रकाश सौनवणे, श्याम कदम, परिचारिका मनिषा आगासकर, विलास महागांवकर, मनोहर शेलार व विकास काकडे या परिवार सदस्यांनादेखिल आकस्मिक देवाज्ञा झाली. या सर्व दिवंगत सदस्यांना 'आपले राज भवन' परिवारातर्फे भावपूर्ण श्रद्धांजली.

आभार : 'आपले राज भवन' च्या निर्मितीत अनेक लोकांचा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष सहभाग राहिला आहे. विशेषतः सर जे. जे. इन्स्टिट्यूट ऑफ अप्लाइड आर्टचे अधिष्ठाता गो. गो. वाघमारे यांचा कृतज्ञतापूर्वक उल्लेख करणे आवश्यक वाटते. त्यांनी या नियतकालिकाच्या कला निर्मितीसाठी संपूर्ण सहकार्य केले. या सर्वांप्रती परिवारातर्फे कृतज्ञता आणि आभार व्यक्त करीत सर्व वाचकांना नववर्षाच्या हार्दीक शुभेच्छा देत आहोत.

Foreword...

K. Sankaranarayanan

fifth State as Governor, having already served in Nagaland, Assam, Arunachal Pradesh and Jharkhand since February 2007.

On October 8, 2011, I was appointed as Governor of Goa, the State going to polls in the next few months. My sixth State as Governor!

The 'Raj Bhavan' represents the highest authority in the State. People of the State have naturally great expectations from the institution of Governor. I have always been encouraging all officers and staff through my interactions to provide the best and efficient service to the people approaching the Governor for their grievances. Let courtesy, promptness and efficiency be the motto of our organization.

As Constitutional Head of the scheme of Statutory Development Board, I could do justice to the backward regions of the State by ensuring equitable allocation of funds through the budget in March 2011. I also appointed an Expert Committee under eminent economist Dr Vijay Kelkar to assess the levels of development of each region using a fresh set of indicators. The Committee has subject experts from various areas as its members. During my visit to Pune, I met Dr Kelkar and other members of the Committee and exchanged ideas on developmental issues. I had a very informative discussion with expert members of the Vidarbha Development Board when they presented to me well-researched reports on malnutrition, tribal education and other subjects.

In my capacity as Chancellor of Universities in the State, I have so far appointed Vice Chancellors to 15 universities. This must be a record in itself. I can

draw satisfaction from the fact that most of the Vice Chancellors have justified their selection through excellent work. I also addressed some of the concerns of Vice Chancellors during the meeting of Joint Board of Vice Chancellors held in Pune and which was attended by the Chief Minister, the Deputy Chief Minister and the Minister for Higher & Technical Education.

In the year 2011, I met, apart from political delegations, more than a dozen Heads of State and Heads of Government visiting Mumbai. I must mention here that nations of the world have great expectations from Maharashtra and they are keen to develop partnership with the State in many areas.

I also visited many districts of the State. These visits provided me the first-hand opportunity to understand the problems of the people and the regions.

As per the instructions of the President of India, a Tribal Cell is being set up at Raj Bhavan shortly. The purpose of this Cell is to monitor the progress of implementation of various programmes for the welfare of tribals.

I am glad that my dream project, the Bio-diversity Park at Raj Bhavan in Nagpur has been commissioned in December 2011. I will have satisfaction that I could do my bit for the protection and preservation of nature and its biodiversity.

I will be failing in my duty if I do not acknowledge the involvement and support of the staff of Raj Bhavan led by Secretary Vikas Chandra Rastogi in all my endeavours.

I appeal and I urge the members of Raj Bhavan family to always remain alive to the concerns of the people who have great expectations from the Governor's Office. I wish to assure them that I am always open to hear from them. And I welcome criticism also.

'Aaple Raj Bhavan' has provided us an excellent platform to interact and share our ideas to take our institution forward. I wish the publication success.

- K. Sankaranarayanan
Governor of Maharashtra

Glimpses of the year 2011

Governor K. Sankaranarayanan administers Oath of Office and secrecy to newly appointed Chief Minister of Maharashtra Prithviraj Chavan at Raj Bhavan, Mumbai on 11 Nov 2010

Swearing in the newly appointed Deputy Chief Minister Ajit Pawar

Governor jovially plants a rose under the headgear of a young Roller Skater on the occasion of Children's Day at Raj Bhavan on 14 Nov 2010

Governor K Sankaranarayanan and Radha Sankaranarayanan receive the Hereditary Prince of Liechtenstein Prince Alois and Princess Sophie at Raj Bhavan, Mumbai on 18 Nov 2010

Governor accompanied by Radha Sankaranarayanan visits the temple of Sai Baba at Shirdi, Dist Ahmednagar on 26 Nov 2010

Governor Sankaranarayanan with French President Nicholas Sarkozy at a function to pay tribute to the victims of the Mumbai Terror attacks at Hotel Oberoi, Mumbai on 7 Dec 2010

Governor makes his contribution to the Flag Fund on the occasion of the Armed Forces Flag Day at Darbar Hall, Raj Bhavan, Mumbai on 14 Dec 2010

↑ Governor accompanied by Radha Sankaranarayanan arrive at the Raj Bhavan helipad lawn for the 'Santa Yatra' organized by Asianet News Channel on 20 Dec 2010

Children of Raj Bhavan Complex dance with Santa Claus at the 'Santa Yatra'

President of the Lower House of the Mexican Congress (Camara de Diputados) Porfirio Munoz Ledo meets the Governor at Raj Bhavan, Mumbai on 21 Dec 2010

Governor receives the President of India Pratibha Patil at the Chhatrapati Shivaji International Airport, Mumbai on 22 Dec 2010. The President launched the Centenary Celebrations of the Central Bank of India and Golden Jubilee of Kohinoor Group during her visit

Governor K. Sankaranarayanan confers D.Litt. on the Speaker of Lok Sabha Meira Kumar at the 60th Convocation of the SNDT Women's University, Mumbai on 4 Jan 2011

Governor sees off the Prime Minister of India Dr Manmohan Singh at CSI Airport, Mumbai on 7 Jan 2011. The Prime Minister presided over the Infosys Prize distribution ceremony and commissioned the newly built re-processing plant at the Bhabha Atomic Research Centre (BARC), Tarapur during his visit

Governor K. Sankaranarayanan presents the prestigious Roopdhara award of the Bombay Art Society to renowned artist Jehangir Sabavala at the 119th Annual Art Exhibition of the Society in Mumbai on 17 Jan 2011. Sabavala passed away on 2 Sept 2011

Governor presents the Sri Chandrasekarendra Saraswati National Eminence Award to Bharat Ratna Lata Mangeshkar and Yoga Guru Baba Ramdev in Mumbai on 22 Jan 2011

Republic Day 2011

Governor unfurls the National Flag, addresses the gathering and inspects the parade on the occasion of Republic Day at Shivaji Park, Mumbai on 26 Jan 2011

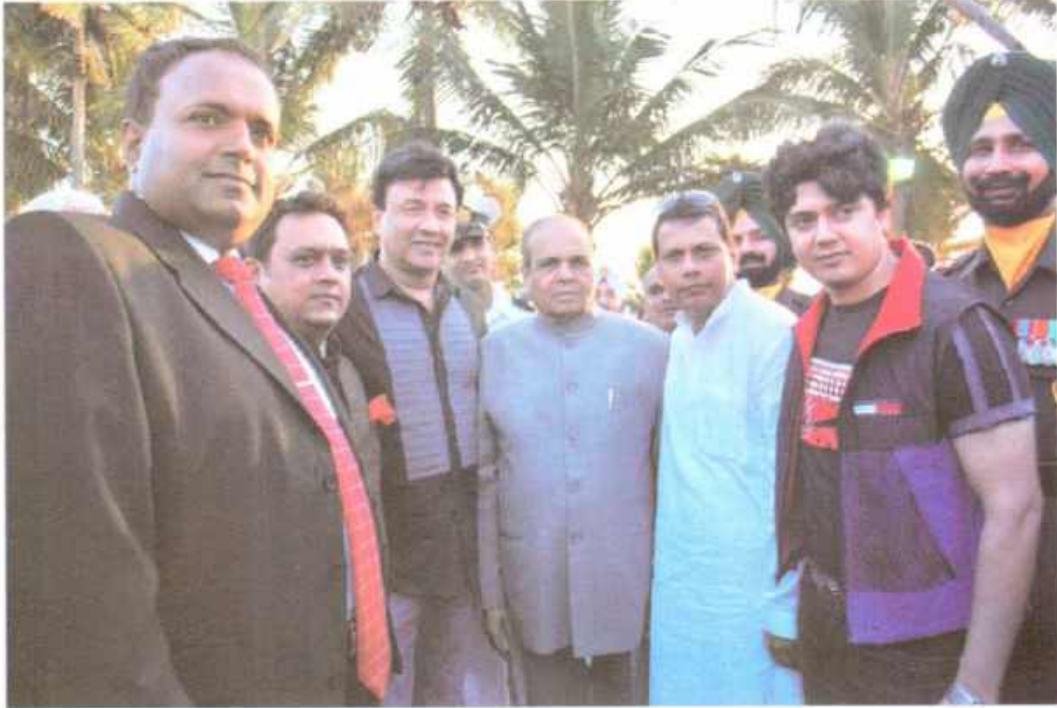

Governor K. Sankaranarayanan and Radha Sankaranarayanan with Minister for Public Works and Tourism Chhagan Bhujbal, Minister for Protocol Suresh Shetty and Chief Minister Prithviraj Chavan at the AT HOME Reception hosted by the Governor on the lawns of Raj Bhavan, Mumbai on 26 Jan 2011

Minister for Protocol Suresh Shetty, Chief Minister Prithviraj Chavan, Director of Aditya Birla Group Rajashree Birla and the Governor at the AT HOME Reception

Governor with Musician Anu Malik (to the Governor's left) and others at the AT HOME Reception

Governor with renowned Voice artist Ameen Sayani (of Binaka Gitamala fame) at the AT HOME Reception

Governor with veteran actress Sulochana at the AT HOME Reception

Governor with former Comptroller of Raj Bhavan J. J. Sankhe and former Joint Secretary to the Governor K. C. Nainan (left) at the AT HOME Reception

Governor K. Sankaranarayanan presents the award for Social Leadership to well-known social activist Anna Hazare at the 21st World Congress on Total Quality in Mumbai on 28 Jan 2011. Chairman of the awards jury Chief Justice of India (retired) P N Bhagwati (centre) is also seen

Governor K. Sankaranarayanan visits Mani Bhavan (Gandhi Sangralaya) on the occasion of the 63rd Death Anniversary of Mahatma Gandhi on 30 Jan 2011

Winner of the Prime Minister's Baton Cadet Devika Tadwalkar shows the trophies and medals won by the Maharashtra contingent of NCC at the Republic Day Camp held in New Delhi to the Governor and Radha Sankaranarayanan at the Reception hosted by the Governor for the NCC cadets at Raj Bhavan, Mumbai on 1 Feb 2011

Governor furnishes personal information to a census enumerator from Brihanmumbai Municipal Corporation at Raj Bhavan on 9 Feb 2011. Radha Sankaranarayanan and Manisha Mhaiskar, Additional Municipal Commissioner are also seen. The event marked the beginning of the 2011 Census in the State

Governor confers the Honorary D.Litt. on renowned playback singer Asha Bhosale at the 17th Convocation of Yashwantrao Chavan Maharashtra Open University at Nashik on 1 March 2011

Governor K. Sankaranarayanan confers the Honorary D.Litt. on Deputy Chairman of the Planning Commission of India Dr. Montek Singh Ahluwalia at the 13th Convocation of the Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded on 4 March 2011

Governor K. Sankaranarayanan, Dr. Montek Singh Ahluwalia and Ishar Judge Ahluwalia (extreme left) during their visit to the Sachkhand Gurudwara in Nanded on 4 March 2011

← Governor administers a polio dose to a child at the launching of the 'Pulse Polio Eradication Campaign' organised by the Aditya Vikram Birla Group at Raj Bhavan, Mumbai on 12 Mar 2011. Radha Sankaranarayanan, Rajashree Birla and Director of Rotary International Ashok Mahajan were present on the occasion

→ Radha Sankaranarayanan gives a polio dose to a child at the 'Pulse Polio Eradication Campaign'

The Governor addresses joint session of the Maharashtra State Legislature at Vidhan Bhavan, Mumbai on 14 March 2011. Speaker Dilip Walse-Patil (L) and Chairman of the Legislative Council Shivajirao Deshmukh (R) are also seen

Governor presents Indian Merchants' Chamber's Juran Quality Medal to Mahindra & Mahindra Group CMD Anand Mahindra in Mumbai on 16 March 2011

Governor meets Union Finance Minister Pranab Mukherjee at Raj Bhavan on 27 March 2011

Glimpses of the reception in honour of the World Cup winning Indian Cricket Team

President of India Pratibha Patil hosted a high tea in honour of the victorious Indian Cricket team led by Mahendra Singh Dhoni that won the ICC World Cup in the finals played against Sri Lanka the previous day at Raj Bhavan, Mumbai on 3 April 2011. Seen from left to right are Maharashtra Chief Minister Prithviraj Chavan, Governor K Sankaranarayanan, President Pratibha Patil, Devisingh Shekhawat, Radha Sankaranarayanan and Union Agriculture Minister Sharad Pawar

Governor welcomes Sachin Tendulkar

Embracing S. Sreesanth

Governor and Radha Sankaranarayanan with captain Mahendra Singh Dhoni

Greeting Yuvraj Singh

Governor takes a round of the exhibition 'Treasurers of Ancient China' jointly organized by the Archaeological Survey of India and the State Administration of Cultural Heritage and Art Exhibitions, China at Chhatrapati Shivaji Maharaj Vastu Sangrahalaya, Mumbai on 7 April 2011

Governor makes his donation to the Flag Fund for Fire Service personnel at the Concluding function of the Fire Service Week organised by the Directorate of Maharashtra Fire Services at Cross Maidan, Mumbai on 20 April 2011. Chief Fire Advisor to the Government Milind Deshmukh is also seen

Governor K. Sankaranarayanan welcomes Peter Ramsauer, Federal Minister of Transport, Building and Urban Development of Republic of Germany at Raj Bhavan, Mumbai on 20 April 2011

Governor at the inauguration of event 'I For Afrika' a business conclave of India and African countries organised by Indo-African Chamber of Commerce & Industries in Mumbai on 28 April 2011. Vice President of Kenya Stephen Musyoka was also present.

Governor honours twenty-six Police Patils in the State for their role in maintaining peace and rule of law in villages at a State function held at Raj Bhavan Mumbai on 29 April 2011

Dr Ossur Skarphedinsson, Minister of Foreign Affairs of Iceland meets the Governor at Raj Bhavan Mumbai on 30 April 2011

Governor of Maharashtra K. Sankaranarayanan presented the Seva Bharati Puraskar to the Dharmadhikari of Shree Kshetra Dharmashthal Padma Bhushan Dr. D. Veerendra Heggade for his contribution to nation building through social service. The award was presented on the occasion of the Silver Jubilee celebrations of Seva Bharati at Shanmukhananda Hall in Mumbai on Saturday (30 April 2011).

Governor felicitates well known film personality Ms Tabbu on being awarded Padmashree at a function organised by the Vasantrao Naik Rural Development and Agricultural Research Foundation at Raj Bhavan, Mumbai on 1 May 2011

Governor unfurls the National Flag and takes salute at the State function on the occasion of Maharashtra Day at Shivaji Park, Dadar, Mumbai on 1 May 2011

Governor with Chief Minister Prithviraj Chavan and Minister for Protocol Suresh Shetty at Maharashtra Day celebrations at Shivaji Park, Dadar, Mumbai on 1 May 2011

Governor poses for photograph with Milan Stech, Senate President of the Czech Republic at the sunset point of Raj Bhavan after their meeting on 12 May 2011

Governor gives the 'Anti-Terrorism Day Pledge' to the staff and officers of Raj Bhavan on the occasion of the death anniversary of former Prime Minister of India the late Shri Rajiv Gandhi on 21 May 2011

Slovenian Prime Minister Borut Pahor interacts with Maharashtra Governor K. Sankaranarayanan at Raj Bhavan, Mumbai on 13 June 2011

Governor K. Sankaranarayanan presents President's Police Medal for Gallantry to the mother of Police Constable the late Shrinivas Yellayya Dandikwar, Smt. Kamlabai Dandikwar at an 'Investiture Ceremony' held at Raj Bhavan, Mumbai on 27 June 2011

Governor receives Prime Minister of New Zealand **John Philip Key** at Raj Bhavan Mumbai on 29 June 2011

Governor receives the Prime Minister of India **Dr Manmohan Singh** at CSI Airport, Mumbai. The Prime Minister visited the Saifee Hospital and JJ Hospital to enquire about the injured victims of the near simultaneous explosions that rocked Mumbai on 13 July 2011

Governor meets the Deputy Foreign Minister of Economic Affairs of the Islamic Republic of Iran Seyed Mir Mansour Burghei at Raj Bhavan, Mumbai on 31 July 2011

Governor hoists the National Flag at the Council Hall in Pune on the occasion of 65th Independence Day on 15th August 2011

Interacting with former Union Minister Dr. Mohan Dharia at the AT HOME Reception at Raj Bhavan in Pune on 15 August 2011

Governor with Chancellor of Symbiosis University S. B. Mujumdar (right) and others at the AT HOME Reception in Pune

Governor attends a Roza Iftaar party hosted by Chief Minister Prithviraj Chavan at the Haj House in Mumbai on 19 Aug 2011. Union Minister of State for Communication Milind Deora, Maharashtra Minister for Waqf Nasim Khan (standing behind Governor), former Minister, Anees Ahmed (to the Governor's right) were also present on the occasion

Governor Sankaranarayanan felicitating legendary portrait artist Vasant Anantrao (V.A.) Mali on the latter's 101st birthday at Coomarswami Hall of Chhatrapati Shivaji Maharaj Vastu Sangrahalaya in Mumbai on 22 August. The felicitation was organised by the Bombay Art Society and the Art Society of India. Shri Mali passed away on 8th October 2011

Governor visits Baba Amte's 'Anandwan' and witnesses a cultural programme presented by the physically challenged children of Anandwan on 28 Aug 2011. Dr Vikas Amte accompanied the Governor during the visit

← Governor K. Sankaranarayanan accompanied by Radha Sankaranarayanan visits Mumbai's famous Ganeshotsav Mandal, 'Lalbaug Cha Raja' and offers prayers to the Raja on 2 Sept 2011 during Ganeshotsav

Governor of Maharashtra K. Sankaranarayanan took additional charge as Governor of Goa at Raj Bhavan, Goa on 8 Sept 2011. Chief Justice of the Bombay High Court Justice Mohit Shah administered the oath of office to the Governor

Governor receives the Vice President of India Mohammed Hamid Ansari at the CSI airport in Mumbai on 23 Sept 2011. The Vice President delivered the Yusuf Meherally Memorial Lecture on the occasion of the Golden Jubilee Celebrations of Yusuf Meherally Centre at the Convocation Hall of the University of Mumbai

A high level business delegation from Pakistan led by Pakistan's Federal Minister of Commerce Makhdoom Amin Fahim meets the Governor at Raj Bhavan on 26 Sept 2011

Governor visits the Diksha-Bhoomi at Nagpur and lights a candle in front of the idol of Gautam Buddha on 27 Sept 2011

Governor and Chief Minister Prithviraj Chavan receive the Prime Minister of India Dr Manmohan Singh at CSI Airport, Mumbai on 1 Oct 2011. The Prime Minister accompanied by the Governor attended the Valedictory function of the Golden Jubilee Celebrations of the Shipping Corporation of India at Shanmukhananda Hall and thereafter attended the Silver Jubilee Celebrations of Mohan Dharia's 'Vanarai' in Pune

Governor accompanied by the President of the Socialist Republic of Vietnam Truong Tan Sang enter the Banquet Hall for a dinner hosted by the Governor at Raj Bhavan, Mumbai on 13 Oct 2011

ॐ जिवेत् शरदः शतम् ॐ
मा. राज्यपालांचा ७९ वा वाढदिवस

राज्यपाल के. शंकरनारायणन् यांच्या वाढदिवसानिमित्त त्यांचे अभिष्टचिंतन करताना मुख्यमंत्री पृथ्वीराज चव्हाण दिसत आहेत

वाढदिवसाच्या शुभेच्छा देताना खासदार समीर भुजबळ, सार्वजनिक बांधकाम मंत्री छगन भुजबळ व आमदार पंकज भुजबळ

विधानसभा अध्यक्ष दिलीप वळसे-पाटील राज्यपालांना वाढदिवसाच्या शुभेच्छा देताना

विधान परिषदेचे उपसभापती वसंत डावखरे राज्यपालांना वाढदिवसाच्या शुभेच्छा देताना

राज भवन परिवारातर्फे राज्यपालांचे अभिष्टचिंतन करताना राज्यपालांचे सचिव विकास चन्द्र रस्तोगी व उपसचिव एम्. शंकरनारायणन् छायाचित्रात दिसत आहेत

Governor receives President of India Pratibha Patil at CSI Airport, Mumbai on 16 Oct 2011. Speaker of the Maharashtra Legislative Assembly Dilip Walse-Patil is also seen in the picture.

Minister of State for External Affairs and Human Resource Development E Ahamed during a courtesy visit to the Governor at Raj Bhavan, Mumbai on 16 Oct 2011

President Pratibha Patil, Governor Sankaranarayanan, Chief Minister Prithviraj Chavan and other dignitaries at the inauguration of the Platinum Jubilee Celebrations of the Maharashtra State Legislature at Vidhan Bhavan, Mumbai on 18 Oct 2011

President Pratibha Patil and the Governor release a commemorative volume on the occasion of the Platinum Jubilee Celebrations of the Maharashtra Legislature at Vidhan Bhavan, Mumbai

Swedish Foreign Minister Carl Bildt and Governor Sankaranarayanan are all smiles while emerging out after their meeting at Raj Bhavan on 19 Oct 2011. Honorary Consul of Sweden and Chairman of Wockhardt Habil Khorakiwala is also seen

Polish Deputy Minister of Economy Rafal Baniak meets Governor K. Sankaranarayanan at Raj Bhavan, Mumbai on 9 Nov 2011

Kerala Chief Minister Oommen Chandy and Maharashtra Governor K. Sankaranarayanan arrive for an interaction with members of the Malayalam press in Mumbai at Raj Bhavan on 14 Nov 2011

Maharashtra Governor K. Sankaranarayanan and Turkish Minister of Economy Zafer Caglayan (holding a child) pose for a photograph with Turkish folk artists and officials after the inauguration of Turkey's first and biggest products exhibition 'Expo Turkey' in Mumbai on 16 Nov 2011

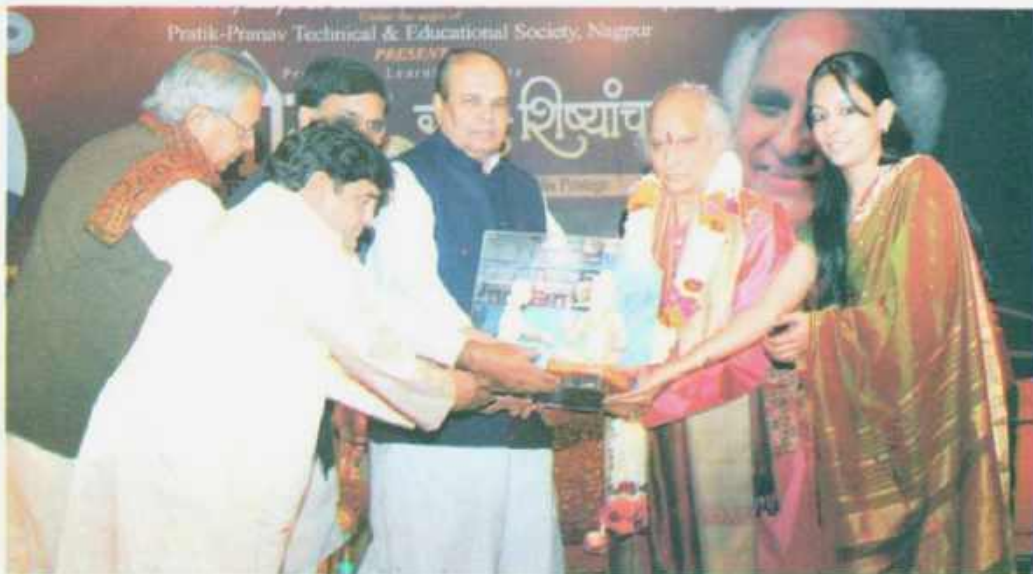
Governor K. Sankaranarayanan interacts with IPS probationers from Maharashtra Cadre at Raj Bhavan, Mumbai on 25 Nov 2011

Governor Sankaranarayanan stands in silence after paying his tribute to the police martyrs on the 3rd anniversary of the Mumbai terror attacks at the Martyrs' Memorial at Police Gymkhana, Mumbai on 26 Nov 2011

Governor K. Sankaranarayanan confers the 'Sri Shanmukhananda National Eminence Award' in Fine Arts on Kathak dance guru Pandit Birju Maharaj at a function held in Mumbai on 3 December 2011. Jayendra Saraswati, the Sankaracharya of Kanchi Kampkoti Peetham was present on the occasion.

Governor joins disciples of Pt Jasraj in felicitating him at a function 'Gaurav Guru Shishyancha' organized by the Thakre Mahavidyalaya at Vasant Rao Deshpande Sabhagriha, Nagpur on 11 Dec 2011.

Governor of Goa and Maharashtra K. Sankaranarayanan presents the 'Gomant Vibhushan Award' to renowned Architect Charles Correa at Kala Academy, Panaji, Goa on 18 Dec 2011. Chief Minister of Goa Digambar Kamat (to Governor's left) is also seen

Governor K Sankaranarayanan presents the Saint Shree Jnaneshwara World Peace Prize instituted by the Maharashtra Institute of Technology to a representative of the BAPs Swaminarayan Sanstha at MIT campus in Pune on 30 Dec 2011. From Left to Right: Rahul Karad, Dr Raghunath Mashelkar, Dr Vishwanath Karad, Dr Mohan Dharia (standing behind) and Dr Vijay Bhatkar

Raj Bhavan – More than Governor's Residence

- P. K. Ravindranath

Time was when daily newspapers carried prominently a brief daily bulletin of Raj Bhavan activities. It detailed the functions of the Governor for the previous day, alongwith a list of his visitors for the day.

That provided me my first entry to the magnificent colonial heritage structure a little before we became a Republic – 1949 to be precise. I wrote a formal letter to His Excellency, asking for an appointment. Prompt came a reply giving me a date. The next day morning 'The Times of India' carried the Raj Bhavan bulletin mentioning my name as one distinguished visitors the Governor had met the previous day.

P. K. Ravindranath (right) with Governor K. Sankaranarayanan

It conferred on me a celebrity status among my group of jobless youngsters, long before the Page 3 phenomenon became respectable in Mumbai's newspapers. Raja Maharaj Singh was gracious enough to ask his aides to show me around the gardens and the premises.

It took more than two decades to get an invitation from the Governor himself to meet him the next day. The Governor, scholar and diplomat par excellence Nawab Ali Yavar Jung graciously invited me to have breakfast with him the next morning. I arrived in time and found the dining table groaning with a variety of dishes in right royal Hyderabad style. At the end of the breakfast, His Excellency asked me "Tea or Coffee?" "Tea", I said.

He said, "No. Try our Coffee. It's home grown, roasted and ground. You will

like it." I acquiesced, even though my stomach would protest vehemently later, ruined as had been my digestive system by years of strenuous night shifts in newspaper offices.

That was in May 1971. The taste of that Nawabi coffee still lingers in my mouth.

Governor Nawab Ali Yavar Jung (right) and Zehra Ali Yavar Jung (second from left) with H. H. Prince Aga Khan, Imam of Ismaili Shia Islam and his wife Princess Salimah Aga Khan at Raj Bhavan on 19 Nov 1973.

After years of a hectic life as a diplomat and academician, Ali Yavar Jung found his governorship a laid-back job. "I am a glorified hotel keeper here," he said. "Go to the airport, pick up State guests, bring them here and deposit them in our guest houses," he told me.

There were four guest-houses, one of them exclusively reserved for the Prime Minister, Jawaharlal Nehru, who was exuberantly fond of it.

Since then, I have been a frequent visitor to Raj Bhavan, for professional reasons. All except one, where C. Subramanyam released my biography of Sharad Pawar, then Defence Minister, in July 1992. He read the book with great interest and extolled a few chapters from it that appealed to him as a Gandhian. I felt a little guilty soon after, when he was recalled, much before his tenure ended.

My visits to Raj Bhavan became more frequent in the late 1990s and early 2000s

when another scholar-diplomat statesman Dr P. C. Alexander became the Governor. His wife Ackama Alexander wrote two books on Raj Bhavan, Mumbai.

Later the Governor, Dr Alexander called me up and gave me a heap of his articles published in "The Week" during the interregnum between the Governorship of Tamil Nadu and Maharashtra.

"See what you can do with these to compile a book," he said. He also entrusted me with the task of finding a publisher.

He called up a week later to tell me that he had found the publisher – Dr Shantilal Somaiya.

"The Perils of Democracy" turned out to be a useful book, recording Dr Alexander's views on a wide variety of issues of national interest all of which sound highly relevant, two decades after they were first published.

The book covered every national and international issue that came to Dr Alexander's attention during his tenure at the UN, UNCTAD and GATT and as Secretary to the Government of India and later as Principal Secretary to the Prime Minister. It is a book worthy of study for post-graduate studies in Political Science. I often wonder why Dr Somaiya did not get it prescribed by the Mumbai University.

Later Dr Alexander released my book "A Slice of Life" at the Shanmukhananda Hall.

There is a serenity and tranquility about life in Mumbai's Raj Bhavan, which I have never found in any other gubernatorial residence in the country. That is reflected in the politics of the State, which has rarely even been turbulent, except for a brief period in the 1980s. Even that was handled in a superb manner by the then Governor. Or was it always the sagacity and maturity of the chosen incumbents that had helped hold a fine balance between the incongruous elements that comprise the political spectrum of the State?

(Ravindranath has been a journalist in Mumbai for almost six decades. He has also been Press Advisor to the Chief Minister of Maharashtra and Director (Publications), Nehru Centre)

उत्तम प्रशासनासाठी पुरालेखागाराची जोड हवी

- अशोक खराडे

शासनाच्या कारभारात दप्तरेखाना किंवा पुरालेखागार हे महत्वाचे अंग आहे. शासनकल्याणा तर त्याचा उपयोग होत असतोच, परंतु इतिहास संशोधकांकरिताही ते संशोधन सामग्रीचे भांडार असते. राष्ट्राचे ऐतिहासिक काळातील जीवन, समाज पद्धती, आर्थिक व्यवहार, औद्योगिक उल्लांती, समाजस्वास्थ्य, शिक्षण, इत्यादी अनेकविध विषयांचा जहापोह दप्तरेखान्यातील कागदपत्रांत पाहावयास मिळतो.

शासनाच्या खात्यात एखादी योजना आखली गेली की ती योजना शेवटास जाईपर्यंत जो कागदसंभार निर्माण होतो त्याला अभिलेख (रेकॉर्ड) ही संज्ञा आहे.

अभिलेख म्हणजे इतिहासाचा प्रथम दर्जाचा साक्षीदार. प्रशासनिक, राजनैतिक, आर्थिक व शैक्षणिक अशा कोणत्याही प्रकारचे लेखन करावयाचे झाल्यास प्रथम रेकॉर्डची म्हणजेच अभिलेखाची साक्ष काढावी लागते. अभिलेखच जर जातून करून ठेवला नाही तर परिपूर्ण असा इतिहास लिहिता येणे शक्य नाही.

राजभवन पुराभिलेख कक्षातील मुख्य संशोधन अधिकारी अशोक खराडे आपले सहकारी हेमंत येगनी व यशराज गांधी यांचेसमवेत

जुनी कागदपत्रे ही केवळ इतिहास लिहिण्यासाठीच उपयुक्त असतात असे नव्हे तर अभिलेखाचे मुख्य कार्य म्हणजे मार्गील संदर्भ पुरविणे. प्रशासनासमोर वेळोवेळी येणाऱ्या प्रश्नांवर पूर्वीच्या पार्श्वभूमीची कल्पना नसताना निर्णय घेणे म्हणजे बाळूचे घर बांधण्यासारखेच आहे, आणि म्हणूनच त्यासाठी घडलेल्या घटनांची कागदपत्रे आवश्यक असतात. ती कागदपत्रे पुढील योजना आखताना प्रशासकाचे मदतीला येतात. इतिहास म्हणजे भूतकाळातील गोष्टींचा वेध घेण्याचा प्रयत्न होय. त्यामुळे आपणाला वर्तमानकाळाचे चांगले आकलन होऊन भविष्यकाळ घडविण्यास मदत होते.

अभिलेखाचे महत्त्व :

दप्तरेखाना किंवा पुरालेखागार म्हणजे जुनी 'अ' वर्गीय कागदपत्रे सांभाळून ठेवण्याची जागा असाच समज केला जातो. सर्वसामान्य लोकांना पुरालेखावद्दून (आर्काईव्हज) फारशी आस्था आणि कुतूहलही नसते. तसे पाहिले तर प्रत्येकाचे घर हे अभिलेखागार असते. त्या घरात आजचे वर्तमानपत्र हे उद्याची रद्दी समजली जाते. त्या रद्दीचे चार पैसे मिळतात म्हणून ती रद्दी आपण साठवून ठेवतो. ही रद्दी विकावयास काढताना आपण जेव्हा त्या रद्दीवरून सहजपणे नजर फिरवतो, तेव्हा एखादी महत्वाची बातमी आपल्या नजरेस पडते व त्यामुळे कुतूहल जागृत होते. तसेच घरातली जुनी पत्रे चाळताना एखादे पत्र आपली गतस्मृती जागृत करते. त्यापेक्षाही महत्वाचे म्हणजे आपल्या वाडवडिलांनी जपून

ढेवलेले कागदपत्रांचे गाठोडे आपल्या हाती लागते तेव्हा ते उघडून कधी वाचतो अशी आपली मनःस्थिती होते. ही सगळी गंमत अनुभवायची असेल तर प्रत्येकाने आपल्या घरातली महत्वाची कागदपत्रे जपून ठेवायला हवीत. म्हणूनच ज्या कागदपत्रांचा पुढे कधीतरी उपयोग होणार आहे, ती सांभाळून ठेवण्याच्या या प्रक्रियेला 'अभिलेख जतन' ही संज्ञा आहे.

पुरालेखागारांची निर्मिती :

अभिलेख संग्रह जतन करण्याच्या उद्देशाने इंग्रजांनी भारतात प्रथम मद्रास येथे १८०५ साली अभिलेख कार्यालय स्थापन केले. नंतर कलकत्ता येथे १८१३ साली व मुंबई येथे १८२० साली पुरालेखागारांची निर्मिती केली. मुंबईच्या पुरालेखागारात महाराष्ट्र शासनाच्या मंत्रालयातील विभागांचा अप्रचलित (नॉन करंट) अभिलेख जतन करून ठेवला जातो. इंग्रजांनी त्यांच्या भारतातील राजवटीत राज्यकारभारासाठी विविध विभागांची निर्मिती केली. त्यांपैकी त्यांनी निर्माण केलेला पहिला विभाग म्हणजे 'पब्लिक डिपार्टमेंट' होय. या विभागाची निर्मिती त्यांनी ५ एप्रिल १७१५ रोजी केली. या एकाच विभागामार्फत त्यांचा कारभार ९ मार्च १७५५ पर्यंत चालू होता. त्यानंतर १० मार्च १७५५ रोजी दुसऱ्या एका विभागाची त्यांनी निर्मिती केली. तो विभाग म्हणजे 'सिक्रेट अँड पोलिटिकल डिपार्टमेंट.'

महसूल विभागाचे काम सुरुवातीपासूनच पब्लिक डिपार्टमेंट हे एकमेव खाते पहात होते. परंतु राज्य कारभाराचे ओझे एवढे वाढले की त्यांना १ जानेवारी १७७९ रोजी महसूल खात्याची नव्याने निर्मिती करणे भाग पडले. इंग्रजांनी निर्माण केलेला हा तिसरा विभाग. पुढे ४ सप्टेंबर १७८६ रोजी कमर्शियल डिपार्टमेंट, ३ जून १७८८ रोजी मिलिटरी डिपार्टमेंट, ६ मार्च १७९५ रोजी ज्युडिशियल डिपार्टमेंट (आता त्याला 'होम डिपार्टमेंट' म्हणतात) व २ सप्टेंबर १८११ पासून फायनान्स डिपार्टमेंट, असे अनेक विभाग राज्य कारभाराच्या सोयीसाठी इंग्रजांनी निर्माण केले. राज्य शासनाच्या मुंबई पुरालेखागारात इंग्रजांनी निर्माण केलेल्या कागदपत्रांचा समावेश आहे. त्या कागदपत्रांचा प्रशासकांनाच नव्हे, तर भारतीय तसेच परदेशी इतिहास संशोधकांनाही उपयोग होतो.

प्रशासनासमोर वेळोवेळी येणाऱ्या प्रश्नांवर निर्णय घेणे सुलभ व्हावे, तसेच इतिहास संशोधकांना त्याचा उपयोग व्हावा म्हणून खाजगी व सार्वजनिक संस्था तसेच जगातील प्रत्येक शासन व्यवस्थेने आपल्या कागदपत्रांची व्यवस्था पाहण्यासाठी पुरालेखागारांची निर्मिती केली आहे.

राज भवन पुरालेखागाराची निर्मिती :

महाराष्ट्राचे राज्यपाल मुंबईतील बाळकेश्वर येथे राहतात. येथेच त्यांचे सचिवालय आहे. १८८५ पासूनचे तत्कालीन ब्रिटिश गव्हर्नर्स येथेच राहत होते. त्यांनी केलेल्या राज्यकारभाराची कागदपत्रे नीट जतन करण्याच्या उद्देशाने मा. राज्यपालांच्या सूचनेवरून राज्यपाल सचिवालयाने राज्य शासनाच्या मंजूरीने राजभवन पुरालेखागाराची नव्याने निर्मिती केली आहे. सध्या येथे १९३५ पासूनचा अभिलेख उपलब्ध असून अभिलेख शास्त्रानुसार तो लावण्याचे काम चालू आहे. तसेच या अभिलेखाची विविध व परिणामकारक संदर्भ साधने येथील अधिकारी वर्ग व अभिलेख सज्जगार मंडळाचे मार्गदर्शनाखाली तयार करण्याचेही काम प्रगतिपथावर आहे. राजभवन पुरालेखागाराचे निर्मितीसाठी सध्याचे मा. राज्यपाल के. शंकरनारायणन्, राज्यपालांचे तत्कालीन सचिव श्रीकांत देशपांडे व विद्यमान सचिव विकासचंद्र रस्तोगी यांनी फारच प्रयत्न केले आहेत.

'राज भवन पुरालेखागार' हे सर्वांथाने नावारूपास येण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न सुरू असून नजीकच्या काळात १८६१ पासूनचा अभिलेख या पुरालेखागारात असेल व तो अभिलेख इतिहास संशोधकांना मार्गदर्शक ठरेल, असा विश्वास वाढतो. राज्यपाल महोदय शंकरनारायणन् यांचीही तशीच इच्छा आहे.

(लेखक राज भवन पुराभिलेखगार येथे मुख्य संगोष्ठी अधिकारी आहेत.)

✻ ✻ ✻

Chancellor's Role in Perspective

Governor Sankaranarayanan has taken keen interest in promoting academic excellence in universities right from day one. Since November 2010, the month this newsletter was first published, the Governor has appointed Vice Chancellors to 10 universities. He had appointed Vice Chancellors to 5 universities in the first six months of 2010. In all, the Governor has appointed Vice Chancellors to 15 universities. The Governor also appointed Pro Vice Chancellors in two universities.

Prof. Dr. Arun Jamkar,
VC, MUHS Nashik
20 December 2010

Dr. V. S. Sapkal
Nagpur University
22 December 2010

Dr. Vijay Pandharipande
VC BAMU
30 December 2010

Dr. Tukeram More
Vice Chancellor, MPKV Rahuri
30 December 2010

Dr. K. P. Gore
VC, MKV, Parbhani
24 January 2011

Dr. Mohan Khedkar
VC Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati
23 February 2011

Dr. Vasudha Kamat
VC SNDT
10 May 2011

Dr. C. S. Prasad
VC MAFSU
12 May 2011

Prof. Dr. Sudhir U Meshram
VC North Maharashtra University
5 September 2011

Prof. V. S. Ainchwar
VC Gondwana University
29 September 2011

Dr. K. E. Lawande
VC, BSKKV Dapoli
1 November 2011

The Governor held a meeting of Vice Chancellors of non-agricultural universities in the State at YASHADA auditorium in Pune on 16 August 2011.

Chief Minister Prithviraj Chavan, Deputy Chief Minister Ajit Pawar, Minister for Higher and Technical Education Rajesh Tope, Minister of State for Higher & Technical and Medical Education D P Sawant, Principal Secretary of Finance Sudhir Kumar Shrivastava, Principal Secretary Higher Education Sanjay Kumar, Secretary, Medical Education Milind Mhaikar, Vice Chancellors and Pro Vice Chancellors of non agricultural universities were present on the occasion.

Addressing the Vice Chancellors, the Governor called for creating a 'Vocational Training University' in the State that would create a large pool of skilled manpower in the State. Recalling that the Prime Minister of India has set the goal of creating 500 million skilled manpower in the country by year 2022, the Governor asked the universities in Maharashtra to design and develop skill based courses of short term duration both for university students and for students outside the higher education system including the school drop outs.

The State Government has appointed separate committees in the year 2010 on the three issues, namely: 1. **Improving the quality and standards of higher education in the State**, 2. **Review and amendment of the Maharashtra Universities Acts, 1994**, and 3. **Bifurcation of large Universities in the State**.

Two days prior to the JBVC meeting (14th August), the Governor also addressed a meeting of the Chairmen and members of the three High Power Committees appointed by the State Government and reviewed the work being done by them.

Chairman of the Committee on Improving the standards and quality of higher

education Dr Anil Kakodkar, Chairman of the Committee on Review of Universities' Act Dr Arun Nigwekar, members of the Committee including Dr Raghunath Mashelkar, Dr Vijay Bhatkar, Smt Kumud Bansal, Dr R K Shevgaonkar, Gajanan Ekbote and officials of the State Government attended the meeting.

The Committees have suggested a broad policy framework for creating enabling atmosphere in the State to attract investment in education, to bring quality improvement and to make higher education student-centric.

Visits to Universities:

The Governor visited the University of Pune in February 2011 and inaugurated the Building for Modeling and Simulation and the new Extension building of Jaykar Library. The Governor also presided over the 104th Convocation ceremony of the University.

The Governor also visited the Dr Babasaheb Ambedkar Marathwada University at Aurangabad on 10th February and inaugurated the University Building. He also interacted with Heads of Department, members of faculty and officers of the University.

On 18th March, the Governor inaugurated the new Administrative Building of the Maharashtra Animal and Fishery Sciences University at Nagpur and interacted with the Vice Chancellor and officials.

The Governor visited the Shivaji University, Kolhapur and inaugurated the newly constructed Examination Building of the University on 7 August. In the same month, he interacted with the Vice Chancellor and members of faculty of the Rashtrasant Tukdoji Maharaj Nagpur University and laid the Foundation Stone of the Department of Molecular Biology and Genetic Engineering of the University.

The Inter University Youth Festival 'Indradhanushya' has become one of the most popular cultural events of the universities in Maharashtra. The Governor inaugurated the Indradhanushya festival at Nashik and later visited the MUHS campus. Here again, he interacted with Heads of Department and members of faculty.

During the year, the Governor attended the Convocation ceremonies of the SNDT Women's University, Mumbai, the Yashwantrao Chavan Maharashtra Open University, Nashik, Mahatma Phule Krishi Vidyapeeth at Rahuri and the Swami Ramanand Teerth Marathwada University at Nanded.

Glimpses of the Cultural evening at Raj Bhavan

डॉ. पी. सी. अलेक्झांडर

महाराष्ट्राच्या परंपरेला शोभणारा राज्यपाल

- श्रीनिवास बेलसरे

महाराष्ट्राच्या राज्यपाल पदावर प्रदीर्घ काळ राहिलेले ज्येष्ठ सनदी अधिकारी, मुत्सदी व प्रशासक डॉ. पी. सी. अलेक्झांडर यांचे दि. ९ ऑगस्ट २०११ रोजी चेन्नई येथे देहावसान झाले. डॉ. अलेक्झांडर यांच्यासमवेत काम केलेल्या तीन अधिकाऱ्यांनी अलेक्झांडर यांच्याविषयी आठवणींना आपल्या लेखांतून उजाळा दिला आहे. डॉ. अलेक्झांडर यांच्या स्मृतीला राजभवन परिवारातर्फे श्रद्धांजली !

डॉ. पी. सी. अलेक्झांडर

डॉ. पी. सी. अलेक्झांडर यांच्या कार्यालयात त्यांचा विशेष कार्य अधिकारी म्हणून काम करण्याची मला संधी मिळाली होती. त्या माझ्या आयुष्यातील सुवर्णकाळात त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचे अनेक दैर्घ्यमान पैलू मला पाहायला मिळाले. त्यातील मला भावलेला एक गुण म्हणजे त्यांचा वक्तृशीलपणा. एकदा आम्ही मुंबई विद्यापीठाच्या दीक्षांत समारंभाला जात होतो. समारंभ सकाळी ११ वाजता होता. विद्यापीठाचे प्रवेशद्वार आल्यावर राज्यपालांची गाडी आत जाण्याऐवजी पुन्हा बाहेर गेली आणि विद्यापीठाच्या परिसराभोवती गोल गोल फिरू लागली. एक प्रदक्षिणा झाली, दोन प्रदक्षिणा झाल्या, गाडी आत जाईना. त्यामुळे आमची गाडी, त्यामागची पोलिसांची गाडी असा सर्व पसारा आपला विद्यापीठाला प्रदक्षिणा घालतोय असे गमतीशीर दृश्य दिसू लागले. दोन-तीन चकरांनंतर बरोबर ११ वाजता आम्ही विद्यापीठात गेलो. तत्कालीन कुलगुरू डॉ. स्रेहलता देशमुख यांनी कुलपतींचे स्वागत केले. समारंभ व्यवस्थित पार पडला. कार्यक्रम संपल्यावरही आम्ही त्या प्रदक्षिणांवरून जाणून घेण्यास उत्सुक होतो. शेवटी कळले, ५ मिनिटे आधी पोहोचलो तर कुलगुरूंची तारांबळ उडेल हे लक्षात घेऊन कुलपतींनीच वाहनचालकाला वेळ काढण्याच्या सूचना दिल्या होत्या. स्वतः वक्तृशीर राहताना दुसऱ्याच्या संभाव्य अडचणीही लक्षात घेऊन त्या आधीच सोडविण्याची केवढी ही सहृदय धडपड...!

एकदा अपोलो यानातून नील आर्मस्ट्रॉंगबरोबर चंद्रावर जाऊन आलेले अंतराळवीर त्यांना भेटायला आले होते. तेथून आल्यावर हा अंतराळवीर मिशनरी झाला होता. अलेक्झांडर साहेबांच्या पत्नी अकम्मा अलेक्झांडर या खूप सश्रद्ध व्यक्ती होत्या. त्यांनी मोठ्या उत्सुकतेने अंतराळवीरांना विचारले, चंद्राच्या भूमीवर पाय ठेवल्यावर तुम्हांला काय वाटले? मिशनरी बनलेल्या अंतराळवीराने उत्तर दिले, मला खूप कृतकृत्य वाटले, मी प्रार्थना केली आणि देवाचे आभार मानले. इतका वेळ शांतपणे सर्व संवाद ऐकत असलेले डॉ. अलेक्झांडर न राहवून उद्विग्न झाले, अहो मानवाने निसर्गावर एवढा मोठा विजय मिळवला, तुम्हांला तो ऐतिहासिक क्षण मानवाच्या मोठेपणाची साक्ष देणारा वाटला नाही का? त्यावर त्याने अपेक्षित उत्तर दिले, 'नाही, तो मला देवाच्या महानतेचा क्षण वाटला. म्हणून मी त्याचे आभार मानले'.

कर्थांच कुणाशीही वादविवाद न करणारे व स्वतःही एक सश्रद्ध असलेले राज्यपाल म्हणाले, कसा काय? मिशनरी झालेल्या अंतराळवीराने उत्तर दिले, मनुष्याला इतकी अफाट बुद्धिमत्ता देऊन अशी मोहीम यशस्वी करू देणाऱ्या देवाचे मी आभार मानले. भेट संपली. नेहमीप्रमाणे मी बातमी काढली, ती छापूनही आली. पण मनाला एक खूडखूड लागून राहिली. महाराष्ट्राच्या राज्यपालांच्या विज्ञाननिष्ठ, पुरोगामी, बुद्धिप्रामाण्यवादी व्यक्तिमत्त्वाबद्दल मी त्या बातमीत एक शब्दही लिहू शकलो नव्हतो.

आणखी एक अतिशय हृदय प्रसंगाचा मी एकमेव साक्षीदार होतो. राज्यपाल पुणे राज भवनाला होते. रात्री उशिरा मदर तेरेसा गेल्याची दुःखद बातमी आली. राज्यपाल महोदय झोपण्यासाठी शयनगृहात गेलेले होते. त्यांना मध्यरात्री कसे उठवावे म्हणून दुसऱ्या दिवशी ही वार्ता त्यांना सांगण्याची जबाबदारी माझ्यावर टाकण्यात आली. सकाळी मी संचित मनःस्थितीतच गेलो. त्यांना सांगितले. आणि पहिल्यांदाच मी एक मोठा खडक फुटून त्यातून पाण्याचा झरा फुटताना पाहिला. परवी पहाडासारखे ठाम आणि धीरगंभीर असणारे डॉ. अलेक्झांडर बातमी ऐकताच लहान मुलासारखे हमसून हमसून रडू लागले. त्यांना त्यांचे अश्रू जराही आवरेनात. आपले साहेब रडताना तिथे कसे उभे राहायचे म्हणून मी संकोचून गेलो. पण मदरच्या कार्याविषयी अतीव आदर आणि मदरविषयी अपार श्रद्धा असलेले डॉ. अलेक्झांडर माझ्याशीच त्यांच्या आठवणी काढून मन मोकळे करू लागले. मदरचे मोठेपण सांगणारे कितीतरी फिरसे त्यांनी आणि अकस्मात अलेक्झांडर यांनी त्या दिवशी सांगितले. डॉ. अलेक्झांडर मात्र मदरचे वेगळेच मोठेपण सांगत होते. ते म्हणाले, मदर तेरेसा यांचे आदर्श अतिशय उच्च होते. मी इंदिराजींचा प्रधान सचिव असताना मदर नेहमी इंदिराजींना भेटायला येत. दिल्लीच्या उन्हात तापल्याने त्यांचा चेहरा लालवुंद झालेला असे. त्या खूप थकलेल्या असत, मी त्यांना काही घेण्याचा आग्रह करी. मात्र त्या केवळ स्मितहास्य करून निघून जात. त्या पाणीही घेत नसत. मी एक दिवस त्यांना कारण विचारले तेव्हा त्या म्हणाल्या, आज मी तुमचे पाणी घेतले तर उद्या माझे कार्यकर्ते तुमचा पाहुणचारही घेऊ लागतील. त्यांच्यातील सेवेची भावना निघून जाईल. मला शब्दांनी नाही तर माझ्या वागणुकीतून त्यांना घडवायचे आहे. केवढा हा आदर्श आणि केवढी ही तो समजून घेण्याची दृष्टी!

डॉ. अलेक्झांडर हे स्वतः पीएच. डी. असल्याने त्यांचा एकंदरच अभ्यास करण्याकडे नेहमी कल असे. सर्वच धर्मांचा त्यांचा गाढा अभ्यास होता. एक सश्रद्ध ख्रिस्ती असूनही ते नेहमी म्हणत, 'Many religions, including Christianity are exclusive, Hinduism is an inclusive religion'. काही माणसे मोठे पद मिळाल्याने मोठी होतात. मात्र डॉ. अलेक्झांडरसारखी माणसे ज्या पदावर बसतात ती पदेच त्यांच्या मोठेपणाने मोठी करून जातात.

(श्रीनिवास बेलसरे १९९५-१९९९ या काळात मा. राज्यपालांचे विशेष कार्य अधिकारी होते. सदर लेख दिनांक १४ ऑगस्ट २०१९ च्या द. सामना मधून साभार देण्यात येत आहे.)

☆☆☆

HE set highest standards of integrity

- Sudhakar Dharmadhikari

Dr P. C. Alexander was widely acknowledged as an administrator par excellence. I served as his Private Secretary for nine and half years during his tenure in Maharashtra. I consider this period as a golden period of my service.

Dr Alexander's integrity, commitment and devotion to work were impeccable. His style of working, his approach towards people, towards the staff working in Raj Bhavan, politicians, officers and visiting dignitaries including Heads of Foreign States was remarkable. A perfectionist, he would not tolerate any mistake or lapse in work. One of the personal traits of Dr Alexander was that even if he was angry, he used to express it in a subdued manner. Never did he use sharp words to express his anger. All the same, he never punished staff for the mistake. He would give a chance to the person committing mistake to improve himself.

Governor Dr P.C. Alexander presented the National Eminence Award for the year 2000 to former Prime Minister of India P.V. Narasimha Rao and Pravachan Karta Poojya Rameshbhai Ojha (to Dr Alexander's right) at Shanmukhananda Hall in Mumbai. To the extreme left is the Sankaracharya of the Kanchi Kamakoti Peetham Jayendra Saraswati

Once a young ADC telephoned an industrialist without the knowledge of the Governor seeking favours for getting admission to a professional course for his

relative. When the industrialist called up to the Governor to express his inability to help in the matter, Dr Alexander was shocked that such inappropriate request was made on his behalf in the first place. The Governor summoned the ADC and gave him a sound dressing down. Later, he told me that his one word to the General would have spoiled the whole career of the ADC. But he did not do that as the ADC was too young to realize the gravity of his mistake.

I recall another incident of Dr Alexander's integrity and his moral standard. Governors are entitled for many privileges and perks. One of these is free use of cars. Only the Governor and his wife are entitled to avail of this facility. Dr Alexander followed this rule in letter and spirit. Whenever Dr Alexander's children came to Mumbai and used Raj Bhavan vehicles, Dr. Alexander used to pay by cheque for the private use of vehicles by his children as per the Government rules. Nobody would have objected even if Dr. Alexander had not paid for the private use of cars by his children but he followed certain principles on which he never compromised.

I would like to share one more incident that showed Dr Alexander's commitment to work. He was admitted to the Bombay hospital due to chest pain. After undergoing angiography, Dr. Goyal, the cardiologist noticed some blockages in his heart and ruled that it was necessary for Dr Alexander to undergo a bypass surgery without loss of time. Dr. Alexander, when told about this, did not wait for any consultation with his wife or children. Within a minute, he took the decision himself and told Dr Goyal, I quote: "Please go ahead with the surgery. I do not want to work like a sick Governor".

The very next day, he was operated. The operation was successful and after spending two days in the ICU, he was shifted to a special room. On the fourth day after the operation, I got a call from Dr Alexander. When I went to see him in his hospital room wearing a face mask, I was surprised to see Dr Alexander resuming his work. He dictated replies to the get-well messages he had received from the President of India, the Prime Minister, the Union Home Minister, Smt. Sonia Gandhi, Chief Ministers and others. Thereafter, he started replying 10 to 15 letters everyday from the hospital besides going through the correspondence and important files.

(Sudhakar Dharmadhikari retired as Private Secretary to the Governor in 2005)

☆☆☆

अलेक्झांडर यांची कौतुकाची थाप

- उल्हास मुणगेकर

गेली २५ वर्षे राजभवन मध्ये काम करण्याची जी संधी मला मिळाली तिच्यात अनेक मोठ्या व्यक्तींना जवळून पाहता आले. केवळ महाराष्ट्राचे राज्यपालच नाही तर पंतप्रधान, राष्ट्रपती, इतर देशातील मोठे नेते अशा अनेक महत्वाच्या नेत्यांचे काही आगळेवेगळे अनुभव मला आले. डॉ. अलेक्झांडर यांच्या कार्यकाळातील दोन अनुभव या ठिकाणी नमूद करीत आहे.

डिसेंबर १९९४ मध्ये सोनिया गांधी व तत्कालीन परराष्ट्र मंत्री नटवर सिंग राजभवन पुणे येथे मुक्कामी होते. एकदा संध्याकाळी, कार्यालयीन वेळेनंतर राजभवनातील हे पाहुणे आणि राज्यपाल डॉ. पी. सी. अलेक्झांडर दुसऱ्या दिवशी बायबाच्या एका भाषणावर चर्चा करण्यासाठी एकत्र जमले होते. चर्चेदरम्यान सोनियाजींच्या भाषणात काही मुद्दे समाविष्ट करण्याकरिता राज्यपालांनी आपल्या खाजगी सचिवांना पाचारण केले. मात्र कार्यालयाची वेळ संपलेली असल्यामुळे खाजगी सचिव पाय मोकळे करण्याकरिता जवळपास गेले होते. त्यामुळे तत्कालीन सचिव सतीश त्रिपाठी यांनी मला बैठकीच्या ठिकाणी त्वरित जाण्याची सूचना केली आणि प्रथमच मी राज्यपालांच्या दालनात प्रवेश केला. तेथील धोरणभर वातावरणाने थोडी हुडहुडी भरली. इतक्या दिग्गज व्यक्तींसमोर जाण्याची माझी पहिलीच वेळ होती. पण त्रिपाठी साहेबांनी टाकलेल्या विश्वासात तडा जाऊ बायबा नाही एवढेच मी लक्षात ठेवले होते. तीन मातब्बरांच्या एकत्रित चर्चेतून जे काही बाहेर येत होते ते टिपून घेण्यात मी रक होतो. अक्षरशः तारेवरची कसरत होती. रात्री आठच्या सुमारास विचारमंथन संपले. राज्यपालांनी चर्चेचा मसुदा लवकर टंकलिखित करून आणावा अशी मला सूचना केली आणि ते पुण्यातील त्यांच्या बंगल्यात निघून गेले.

मी सर्व धीर एकवटून नटवर सिंग यांच्याकडे गेलो आणि त्यांना प्रामाणिकपणे सांगितले की मी प्रथमच राज्यपालांकडे आलो आहे आणि माझ्या मसुद्यात काही चुका झाल्या तर तसे मला सांगावे, मी त्या दुरुस्त करीन. त्यावर ते मोठ्या मनाने म्हणाले : बेठा, चिंता मत करो. जितना किया है और जैसे किया है मुझे दे देना, मैं देख लुंगा. करेशनकी कोई जरूरत नहीं, मैं हाथ से कर लुंगा. नटवर सिंग यांच्या आश्वासक शब्दांनी मला धीर आला. नोंदवहीत घेतलेला मजकूर नंतर मी माझ्या परीने बिनचूक टंकलिखित करून नटवर सिंग यांना सादर केला. त्याकाळी आजच्यासारखे संगणक नव्हते. त्यामुळे दुरुस्तीची वेळ आली की पोटात गोळा येत असे. त्यातही मा. राज्यपालांचे हस्ताक्षर समजून घेऊन दुरुस्ती करणे म्हणजे महाशब्दकोडे सोडविल्याचा आनंद होत असे. इथे त्यांच्या हस्ताक्षराविषयी मला कुठलाही अनादर व्यक्त करावयाचा नाही. कदाचित त्यांचे हस्ताक्षर समजून टाईप करण्याएवढे इंग्लिश मला तेव्हा येत नव्हते व आजही ते येते असा माझा दावा नाही.

दुसऱ्या दिवशी दिव्डीचे अति महत्वाचे पाहुणे सकाळीच निघून गेले. माझ्या टंकलेखनाच्या अनुषंगाने काही अनुचित घडल्याचे कानावर न आल्याने मी निःश्वास सोडला. ही माझी आणि राज्यपालांची राजभवनात झालेली पहिली भेट. यातून बरंच काही शिकता आले. सोनियाजी आणि नटवरसिंग यांना जवळून पाहता आले. त्रिपाठीसाहेब आणि नटवरसिंग यांनी दिलेला धीर आजही आठवतो. अलेक्झांडर साहेबांविषयी थोरामोठ्यांना आदर का आहे हे या निमित्ताने जवळून पाहायला मिळाले. एखाद्या मुद्यावर चर्चा चालू असताना डॉ. अलेक्झांडर अधिकारवाणीने आपला मुद्दा कसा पटवून देत हे प्रत्यक्ष बघायला मिळाले.

असाच एक दुसरा प्रसंग. १९९७ साली मुंबईतील घाटकोपर येथे रमाबाई आंबेडकर नगरात घडलेल्या गोंळीबाराच्या घटनेनंतर मुंबईत तणावपूर्ण परिस्थिती होती. झालेल्या प्रकाराचा अहवाल डॉ. अलेक्झांडर यांना राष्ट्रपती, पंतप्रधान व केंद्रीय गृहमंत्री यांना पाठवायचा होता. तत्कालीन खाजगी सचिव पाठीच्या दुखण्याने त्रस्त असल्याकारणाने मला पुन्हा पाचारण करण्यात आले. डिक्टेशन चालू असताना सुरुवातीची काही मिनिटे त्रिपाठीसाहेब हजर होते. पण मध्येच एक महत्वाचा दूरध्वनी करण्याकरिता त्यांना बाहेर जावे लागले. ते पुन्हा आत येईपर्यंत राज्यपालांनी अहवालाचे काम जवळजवळ पूर्ण केले होते. रात्री ११.०० वाजता मी अहवालावर राज्यपालांच्या सहा घेतल्या. पत्र सहीला

ठेवल्यावर त्यांनी ते बाचायला सुरुवात केली. मी अनाहूतपणे त्यांना सांगितलं की, त्रिपाठीसाहेबांनी सर्व पत्रं पाहिले आहे. आणि काय आश्चर्य, त्यांनी एकदम चौथ्या पानावर जाऊन सही केली. आपल्या सचिवावरचा त्यांच्या असलेला विश्वास पाहून मी थक्क झालो. त्यानंतर ती पत्रं इच्छित स्थळी फॅक्स केली आणि त्यांना तसे कळवले. अहवाल ज्याचा त्याला पोहोचला हे मी सांगायला जाईपर्यंत ते बसून होते.

राज्यपालांचा अहवाल पोहोचल्यावर तत्कालीन केंद्रीय गृहमंत्री इंदुजीत गुप्ता घटनास्थळाला भेट देण्याकरिता मुंबईत आले. राज्यपाल त्यांच्या समवेत होते. संपूर्ण दिवसभर भेटीगाठी, चर्चा वगैरे आटोपून संध्याकाळी ते राजभवनात परत आले. दुसऱ्या दिवशी सकाळी तत्कालीन परिसहायक विवेक फणसाळकर यांचा फोन आला की, राज्यपालांनी मला केंद्रीय गृहमंत्र्यांकडे जायला सांगितले आहे. मी त्रिपाठी साहेबांना सूचित केले आणि निघालो. त्यावेळी त्रिपाठी साहेबांनी केलेलं हस्तांदोलन मला आजही स्मरत आहे. त्या स्पर्शामध्ये एक काळजी होती. पण त्यांच्या All the Best मध्ये माझ्याबद्दलचा आत्मविश्वासही दिसत होता. मला बरेच चंद्रबळ मिळाले. मी तत्कालीन गृह सचिव के. पद्मनाभय्या यांच्यामार्फत गुप्ता साहेबांना भेटलो. पद्मनाभय्या व गुप्ता यांच्या चर्चेअंती अहवालाचे प्रारूप तयार झाले. पहिला मसुदा पाहिल्यावर त्यांनी त्यामध्ये बरेच बदल केले. दुसरा मसुदा तयार झाला. असे चार-पाच मसुदे झाले. शेवटी एकदाचा अहवाल अंतिम झाला. मी पहिले पाच मसुदे व अंतिम मसुदा अशी सहा पत्रं पद्मनाभय्यांच्या हाती दिली. तेव्हा पद्मनाभय्या गृहमंत्र्यांना म्हणाले, Sir, this is Alexander effect (म्हणजे गोपनीय घटनांबाबत संपूर्ण दक्षता म्हणून सर्व मसुदे खालच्या माणसाने स्वतः आपल्या वरिष्ठांना परत देणे).

अंतिम अहवालाची प्रत घेऊन गुप्ता साहेब सकाळी ११.०० च्या सुमारास राज्यपालांना भेटले. केंद्रीय गृहमंत्र्यांनी इतक्या संवेदनशील बाबीवर केलेल्या अहवालाचा मी एक भाग होतो, याचा मला सार्थ अभिमान आहे. दुपारी पत्रकार परिषद झाल्यावर गृहमंत्री व सचिव दिल्लीला रवाना झाले. संध्याकाळी राज्यपालांनी मला बोलावून सांगितलं की, "The Home Minister appreciated your work" आणि माझ्यासमोरच सकाळी मी परत केलेले सर्व मसुदे थ्रेडरमध्ये टाकले. देशाच्या इतिहासातील महत्त्वाच्या घटनेच्या त्या कागदावरील नोंदींचे थ्रेडरमध्ये तुकडे होताना पाहून मला मोठ्या माणसांचे प्रसंगावधान, व्यावहारिक शहाणपण आणि त्यांच्या दूरदृष्टीचा एक वेगळाच वस्तुपाठ शिकायला मिळाला.

(उल्हास मुणगेकर हे राज्यपालांचे खाजगी सचिव या पदावर कार्यरत आहेत)

विनांक: ५ जानेवारी १९९४ रोजी मुंबई उच्च न्यायालयाच्या मुख्य न्यायाधीश न्यायमूर्ती सुजाता मनोहर यांच्या शपथविधी प्रसंगी तत्कालीन मुख्यमंत्री शरद पवार आणि राज्यपाल डॉ. पी. सी. अलेक्झांडर

दरबार हॉल : शतकपूर्ती इतिहासाच्या एका मूक साक्षीदाराची - उमेश काशीकर

दरबार हॉल शंभर वर्षांचा झाला. सन १९११ साली दरबार हॉल बांधून पूर्ण झाल्याचे इतिहासात नमूद केलेले आहे. या कालावधीत ब्रिटिश गव्हर्नर्स, जुन्या मुंबई राज्याचे राज्यपाल व सन १९६० नंतर संयुक्त महाराष्ट्राच्या राज्यपालांचे शपथविधी या सभागृहाने पाहिले आहेत.

गेल्या शंभर वर्षात या सभागृहाचे दोन-तीनदा तरी नामांतर झाल्याचे दिसून येते. 'जल सभागृह', 'जल नायक', 'कॉन्फरन्स हॉल' ही औपचारिक नावे आली व गेली. परंतु जनसामान्यांच्या भाषेतील 'दरबार हॉल' हे नाव मात्र आजही कायम राहिले आहे.

The Darbar or Audience Hall, on a rectangular plan, was constructed in 1911, between Jal Bhushan and the Secretariat. Its portico edges on the underground passage which leads towards the southern tip and after skirting the periphery, terminates below Jal Chintun near the Devi temple. When the investiture ceremony of Shri Sri Prakash was held here on 10th December 1956, the hall was known as 'Jal Naik'.

Apparently, before this Hall was constructed the banquet hall must have been used for all functions. In continuing a tradition, the hall when complete was referred to as the Darbar Hall, a nomenclature that emulated the native states to whom it came with a distinct connotation.

The Hall has all the required trappings of an audience hall. As a backdrop for the dias and on the wall facing the dias, were two large paintings with the tree of life motif. In the year 2000 the old panels were replaced by paintings of the same theme on raw silk with pronounced artistic and aesthetic flair. Each of these paintings is 19.6 x 9.9 ft. in dimension and were specially designed and fabricated for the Raj Bhavan by the Chhatrapati Shivaji Maharaj Vastu Sangrahalaya (formerly, Prince of Wales Museum), Mumbai.

With an evolving socio-political scenario today, the Governor is required to preside over several functions including Investiture Ceremonies, and the Darbar Hall, the 'Jal Sabhagriha', remains the most active area of the Raj Bhavan.

(Excerpted from the book 'Raj Bhavans in Maharashtra' authored by Shri Sudashiv Gorakshkar)

केवळ राज्यपालच नाही तर मुख्यमंत्री, राज्य मंत्रीमंडळातील मंत्री, मुंबई उच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायाधीश, मुंबईचे नगरपाल, लोकायुक्त आणि अलिकडच्या काळात मुख्य माहिती आयुक्त यांचे शपथविधीदेखिल या सभागृहाने पाहिले आहेत.

अर्थात, केवळ शासकीय कार्यक्रमच नाहीत, तर या सभागृहाने शास्त्रीय गायन, वाद्य-संगीत, लोकनृत्य, नाट्य यांसारखे अनेक सांस्कृतिक कार्यक्रमदेखिल पाहिले आहेत.

दिनांक ३० एप्रिल व १ मे १९६० च्या मध्यरात्री महाराष्ट्र निर्मितीचा सोहळा पंतप्रधान पंडित जवाहरलाल नेहरू, राज्यपाल श्रीप्रकाश व मुख्यमंत्री यशवंतराव चव्हाण यांच्या उपस्थितीत राज भवनात पार पडला. मात्र त्या कार्यक्रमासाठी राज्यपाल सचिव कार्यालयाबाहेरील मोकळ्या जागेत बॅन्केट हॉलच्या बाजूने स्टेज व आसनव्यवस्था करण्यात आली असल्याचे राज भवनातील जुने अधिकारी सांगतात. त्यामुळे दरबार हॉलने राज्यनिर्मितीचा सोहळा काहीसा दूरूनच पाहिला.

स्वातंत्र्यपूर्व व स्वातंत्र्योत्तर काळातील इतिहासाचा साक्षीदार राहिलेल्या दरबार हॉलला 'आपले राज भवन' परिवाराचा मानाचा मुजरा!

☆☆☆

आणि सेरेनाने अश्रुंना वाट मोकळी करून दिली...

- रमेश येवले

मध्य प्रांत आणि बऱ्हाडचे सन १९४० ते १९४४ या कालावधीत गव्हर्नर राहिलेले सर हेन्री ट्वायनम यांची नात असलेल्या सेरेना पॉइसन मार्च २०१० मध्ये नागपूरला आल्या त्यावेळी शहरभर होळी-धूलिवंदनाची धुमधाम होती. सेंट्रल एव्हेन्यू, बजेरीया व हंसापुरी या भागातील 'धूलिवंदन' विख्यात आहे. त्यातल्याच सेंट्रल एव्हेन्यू येथील एका हॉटेलमध्ये सेरेना आपल्या कुटुंबीयांसोबत मुकामाला थांबल्या होत्या. नेमके होळी-धूलिवंदनाच्याच दिवशी सकाळी १०.०० वाजता सेरेना व कुटुंबीय राज भवनाला यायला निघाले. अर्थातच बाटेत नागपूरकरांनी त्यांना घेरले व रंगांची आंधोल घातली. मात्र तशाच अवस्थेत पॉइसन कुटुंब राज भवनला पोहोचले. सेरेना यांचे वय आज ६५ वर्षेइतके आहे.

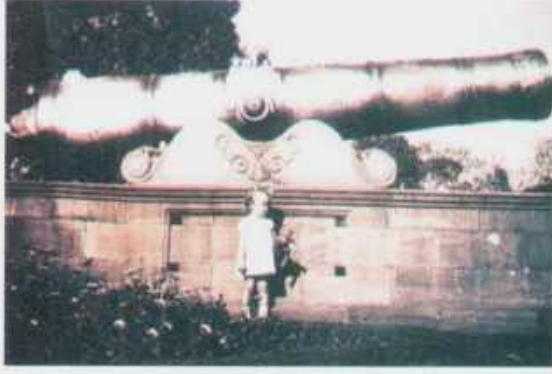
मध्य प्रांत आणि बऱ्हाडचे ब्रिटिश गव्हर्नर सर हेन्री ट्वायनम (सन १९४० ते १९४४)

सुट्टीचा दिवस होता, त्यामुळे राज भवन बंद होते. मी स्वतःदेखील रंग खेळत होतो. त्याचवेळी गेटवरील गार्डचा फोन आला की कुणीतरी विदेशी व्यक्ती राज भवन पाहायला आलेले आहेत. मला महिन्याभरापूर्वी मुंबई कार्यालयातून याविषयीची सूचना मिळाली होती. त्यामुळे मी कसाबसा तयार होऊन चाव्या घेऊन राजभवनात आलो व विदेशी पाहुण्याचे स्वागत केले. त्यानंतर सेरेना कुटुंबीयांना मुख्य इमारतीतील रुम नं. १ पासून राजभवन दाखविण्यास सुरुवात केली. सेरेना एक-एक रुम बारकाळ्याने पाहून आपल्या आठवणींना उजाळा देत होत्या. सेरेनाचे आजोबा सर हेन्री ट्वायनम लहानम्या सेरेनाला ज्या ठिकाणी खेळवीत असत तो उत्तरेकडील बऱ्हांडा व गार्डन, टॉवर रुमच्या टोरेसवरील जेवणाची जागा व त्यावेळच्या गमती-जमती त्या आम्हां सर्वांना सांगत होत्या. आजोबा दूरला जाताना पोर्चमध्ये सेरेना आजोबांना ज्या ठिकाणाहून 'बाय-बाय' करायची ते ठिकाण मला व आपल्या कुटुंबीयांना दाखवीत होत्या. त्यांच्या चेहऱ्यावरील आनंद लपत नव्हता. गार्डन सोडले तर काहीही बदलले नाही व हे सर्व उत्तम प्रकारे मेन्टेन केले आहे असे त्या वारंवार सांगत होत्या. ही वास्तू जशीच्या तशीच असेल अशी मी कल्पना सुद्धा केली नव्हती, असे त्यांनी सांगितले.

१९४०-१९४४ काळातील नागपूर राज भवनाच्या आठवणी आपण घरच्यांना सांगत असू त्यावेळी कुणीही आपल्या गोष्टींवर विश्वास ठेवीत नसत असे सेरेना यांनी मला सांगितले.

त्यावेळच्या 'गॅझटीअर्स' पासून तर आजोबांच्या पुस्तक वाचण्याकरिता बसण्याच्या जागेपर्यंतची सर्व ठिकाणे सेरेना यांनी आम्हांला दाखविल्या. सेरेना व त्यांच्या कुटुंबीयांना राजभवन पाहण्यास जवळपास साडेतीन तास लागले. मात्र इतके सर्व पाहून सेरेना यांना काहीतरी चुकल्यासारखे वाटत होते. तेव्हा येथील तोफेविषयी त्यांनी मला विचारले. मी लागलीच सर्वांना तोफेकडे घेऊन गेलो. तोफेला बघून तर आश्चर्याने त्यांनी तोंडालाच हात लावला व एका ठिकाणी स्तब्ध उभे राहून तोफेला न्याहाळत राहिल्या. "Unbelievable, unbelievable..." म्हणत त्यांनी आपल्या पर्समधील स्वतः तीन वर्षांची असताना तोफेसोबतचा फोटो काढला. आता मात्र सेरेना यांना अश्रू आवरता आले नाहीत. त्यांचे सर्व कुटुंबीयदेखील भावुक झाले. सेरेना ३ वर्षांच्या असताना तोफेसोबत काढलेला फोटो व आताची तोफ त्यांना जशीच्या तशी त्याच ठिकाणी चमकत दिसली. त्यांनी तोफेला कबटाळून घेतले. सेरेना यांना विश्वास बसत नव्हता, की त्यांचा फोटो ज्या तोफेसोबत आहे तीच ही तोफ आहे. त्यामुळे त्या सर्व बाजूंनी तोफेला न्याहाळत होत्या व भूतकाळातील आठवणीने भावविभोर होत होत्या.

स्वतः तीन वर्षांची असताना दिलेल्या पोलिमध्येच पुन्हा ६५ वर्षांच्या सेरेना यांनी फोटो काढून घेतला व धन्य झाल्या.

सैरेना ३ वर्षांची असताना तोफेसोबतचे छायाचित्र (१९४४)

६५ वर्षांच्या सैरेना ह्यांचे तोफेसोबतचे छायाचित्र (२०१०)

त्यानंतर सैरेना यांनी इंग्रजकालीन फोटोफ्रेम पाहण्याची इच्छा व्यक्त केली. मी त्यांना बंगल्यातील व गोडाऊनमधील फोटो दाखविले. अशातच एका फोटोफ्रेममध्ये त्यांना त्यांचे आजोबा लेडी मुरिएल ट्वायनम् यांच्यासोबत बसलेले दिसले, आणि आनंदित होऊन त्या म्हणाल्या, 'Ramesh, this, this, this is my grandfather, Sir Henry Twynam.' मला विश्वास होता की, कोठेतरी माझ्या आजोबांचा फोटो असेलच. त्या फोटोवरूनच त्यांनी फोटो घेतला व ही आमची राज भवन नागपूरला सर्वात अविस्मरणीय भेट असल्याचे सांगितले.

राज भवनातील नव्या आठवणी स्मृतीत राहण्यासाठी त्यांनी नवे फोटो काढले. माझेसोबतदेखिल एक फोटो काढून घेतला व जाताना माझ्या हातात एक पाकीट ठेवले. मी ते उघडून पाहिले असता त्यात ५,००० रुपये होते. मी ते पाकीट त्यांना साभार परत केले. आपले आदरातिथ्य करणे हा माझ्या कर्तव्याचा भाग असल्याचे मी त्यांना सांगितले.

जाताना सैरेना यांना मी एक विनंती केली की त्यांनी स्वतःकडे असलेला राज भवनाचा जुना फोटोग्राफ मला पाठवावा. तो सैरेना यांनी मला आठवणीने पाठविला आहे.

सैरेना पॉइसन यांनी मला पाठविलेले पत्र येथे उद्धृत करित आहे

Serena POISSON
Le Bois Joly
17123-Ile d'Aix
France
18 Juni 2010

Dear Ramesh,

I have been meaning to write to you ever since we came back from our trip to India at the end of February of this year to thank you so very much for receiving us and allowing us to visit Government House Nagpur and the gardens.

It was such a memorable, and emotional, visit for us as it brought back so many memories for me, and also for my brother who, though never having lived there, had heard so much about it. Our visit to the Nagpur Raj Bhavan allowed my children to actually see the house in which I lived for the first four years of my life, about which they had heard so much and seen photos. Naturally we have many memories and photographs and they have grown up hearing so much about the lives of their grandparents, and great grandparents, during my grandfather's governorship back in the 1940s. In the book that he wrote about his life in India he mentioned that he became fond of Government House Nagpur and enjoyed his tenure there very much indeed.

I enclose photocopies of some of the photos that we have of the house and gardens such as they were when grandfather was in residence. As you will see, nothing has changed much, but we thought that you would appreciate receiving them.

Thank you again for your kindness.

Serena Poisson

Serena Poisson

(रमेश येवले राजभवन नागपूर येथे प्रभारी अधिकारी या पदावर कार्यरत आहेत)

☆☆☆

Bombay Governor Roger Lumley's granddaughter visits Mumbai Raj Bhavan

Cecilia Cole

To see Raj Bhavan in person meant great deal to me, having heard so much about it, and I will go back to my mother's photographs with a much-renewed interest!

Sir Roger Lumley was my grandfather. His third daughter, Anne Ridley, was my mother who lived at Raj Bhavan with her parents from the age of 9 to 15. My aunt Elizabeth went to school in Bombay, my mother learnt at home.

Sir Roger Lumley died in 1969 when I was 13. My family and our cousins spent Christmas in Yorkshire where he and my grandmother lived. He was a fairly distant figure to us children, my memory though is of him being kind, rather quiet and someone to be looked up to. I get the impression that he had a dry sense of humour.

Cecilia Cole, granddaughter of British Governor of Bombay Sir Roger Lumley (18 September 1937 – 24 March 1943) visited Raj Bhavan, Mumbai on Wednesday, 23rd March 2011. In a subsequent mail, she shares experience of her visit to Raj Bhavan. She has also shared a couple of photographs showing her grandfather. Cecilia Cole in her own words:

"It was a great pleasure visiting Raj Bhavan and I can't thank enough for the trouble you took to arrange the visit and show us around in such fascinating detail.

According to Cecilia, this photograph was taken at a Garden Party in 1938 and shows Sir Roger Lumley, his wife, their son Richard and daughters Lily Serena and Anne Ridley (Cecilia's mother) on the right

I found the experience of being in the place where my mother had spent 6 years of her childhood, of where she had very fond memories, very moving. Above all, I was very touched at the trouble you took to make me feel welcome and to show me around the house and the garden.

(Cecilia Cole, 57, lives and works in London. She does freelance bookkeeping for small businesses)

अंक दुसरा / जानेवारी २०१२ / आपले राज भवन / ६३

Tracking the footsteps of Mark Twain....

Raj Bhavan Mumbai had an interesting visitor on 11th January 2011. Lord Ian Strathcarron from England came to Raj Bhavan Mumbai to see the place where American writer Mark Twain had visited more than 115 years ago.

Mark Twain (1835- 1910) was an American writer and humourist. Twain is famous for his works 'Tom Sawyer', 'Adventures of Huckleberry Finn' and others.

Lord Ian Strathcarron writes historical travel books and is researching about Mark Twain's visit to India in 1896.

According to Strathcarron, Mark Twain had lunched with the then Governor of Bombay, Lord Sandhurst at what was then called as 'Government House', now Raj Bhavan, on 26th January 1896.

Ian Strathcarron writes: "In January 1896, Mark Twain arrived in Bombay to start the India leg of his round the world lecture tour. He spent two and a half months traveling around what are now India and Pakistan. A year later, he wrote an account of his travels 'Following the Equator'".

While in Raj Bhavan, Strathcarron was given a tour of the Darbar Hall, the Banquet Hall, the Dining Room, Point Bungalow and other interesting places.

Subsequently, Strathcarron visited places including Royal Bombay Yacht Club, Watson's Hostel, Novelty Theater (all in Mumbai), 'Poona Gymkhana' in Pune, Baroda, Jaipur, Agra, Kanpur, Varanasi and many others (*His tour photos can be seen on his webpage: www.marktwainindia.com*)

Ian Strathcarron subsequently wrote that he will be writing experiences of the his 'India Revisited' tour in his forthcoming book '**The Indian Equator : Mark Twain's India Revisited**'.

Ian Strathcarron is seen outside the Banquet Hall with Raj Bhavan PRO Umesh Kashikar

☆☆☆

Postcards from the family of Secretary to the British Governor of C. P. & Berar

Raj Bhavan, Mumbai received two mails from John Entwistle (Low Crag, Crook, Nr Kendal, Cumbria, LA8 8LE, entwistlej@mail.com) mentioning about his visit to the Raj Bhavan in Nagpur in March 2011. Entwistle's father-in-law Geoffrey Burgess served as the Secretary to the last British Governor of C P & Berar Sir Henry Twynam at Nagpur. We produce excerpts from the two mails as they throw light on interesting facets of history.

Mail dated 25 July 2011:

"My wife Phillida and I (John Entwistle) had the pleasure of being given a tour of the Governor's House, Nagpur in March this year (2011). It was great privilege and we much admired how well it had been preserved.

My wife's father, Geoffrey Burgess, CMG, CIE, OBE served in the ICS 1928-47 and was Secretary to the Governor for the Central Province based in Nagpur. We were particularly delighted to notice in a small room beyond the main reception area on the left hand side of the main entrance there was a photograph of the War Preparation Committee's last meeting in 1946 which included him.

.....I attach a copy of photograph which was taken of the Governor's House in 1936. It is remarkable to note how similar the building is today."

Letter dated 2 September 2011:

I also enclose an indoor photograph which is obviously of a dinner in the

Reception Hall in presumably the late 1930s but you may be able to work out the exact date. It shows the Governor Sir Henry Twynam seated in the centre with his wife Muriel Twynam to his left.

Henry Twynam was my wife's godfather. Mr Geoffrey Burgess who is my wife's father is standing in the first row, on the left second in and his wife Mrs Gill Burgess is seated fourth from the right.

I enclose a small photograph of a garden party at Nagpur Raj Bhavan in 1944 which shows Ms. Burgess at the front left in the large hat.'

राज भवन नागपूर येथील जैव-विविधता उद्यान प्रकल्पाचे लोकार्पण

राज्यपाल के. शंकरनारायणन् यांच्या सातत्यपूर्ण प्रयत्नातून साकार झालेल्या नागपूर राज भवन येथील जैव-विविधता उद्यान प्रकल्पाचे गुरुवार दि. २२ डिसेंबर २०११ रोजी मा. राज्यपाल व मा. मुख्यमंत्री पृथ्वीराज चव्हाण यांच्या उपस्थितीत लोकार्पण संपन्न झाले.

कार्यक्रमाला राधा शंकरनारायणन्, महाराष्ट्र विधानसभेचे अध्यक्ष दिलीप वळसे-पाटील, सार्वजनिक बांधकाम मंत्री छगन भुजबळ, वनमंत्री डॉ. पतंगराव कदम, उद्योगमंत्री नारायण राणे, गृहमंत्री आर. आर. पाटील, ग्रामविकास मंत्री जयंत पाटील, आरोग्य मंत्री सुरेश शेट्टी, महसूल मंत्री बाळासाहेब थोरात, जलसंपदा मंत्री सुनील तटकरे, सहकार मंत्री हर्षवर्धन पाटील, उच्च व तंत्रशिक्षण मंत्री राजेश टोपे, शालेय शिक्षण मंत्री राजेंद्र दर्डा, महिला व बालकल्याण मंत्री वर्षा गायकवाड, नागपूरच्या महापौर अर्चना डेहनकर यांसह लोकप्रतिनिधी, प्रशासकीय अधिकारी व इतर मान्यवर उपस्थित होते.

एकूण ३० हेक्टर परिसरात हा जैव-विविधता उद्यान प्रकल्प निर्माण करण्यात आला असून प्रकल्पांतर्गत विविध प्रजातींची २९००० झाडे लावण्यात आली असल्याचे नमूद करून सदर प्रकल्प नागपूर शहरासाठी फुफ्फुसांचे कार्य करील असे राज्यपालांनी यावेळी बोलताना सांगितले.

नागपूर शहराच्या वैभवात हा प्रकल्प भर टाकणारा असल्याचे सांगून राज्यपाल पुढे म्हणाले की, तरुण पिढीला जैव-विविधतेचे महत्त्व पटवून देणारा हा प्रकल्प असून त्यामुळे शालेय व महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांमध्ये पर्यावरण संवर्धनाबद्दल जागृती निर्माण होईल.

वनस्पती व झाडांच्या जैव-विविधतेचे जतन व्हावे व त्याचबरोबर रंगीबेरंगी पक्षी, फुलपाखरे यांना हक्काचे स्थान मिळावे या हेतूने हे उद्यान विकसित करण्यात आले असल्याचे सांगून राज्यपाल यांनी हे उद्यान लवकरच पर्यावरणप्रेमी, कृषी संशोधक व विद्यार्थ्यांसाठी खुले करण्यात येईल असे जाहीर केले.

हा प्रकल्प उभारण्यासाठी मॅगनिज ओअर इंडिया लिमिटेड या केंद्र सरकारच्या उपक्रमाने १ कोटी ३९ लाख रुपयांचे वित्त साहाय्य दिले तसेच महाराष्ट्र शासनाच्या वन विकास महामंडळाने प्रकल्पाचे कार्यान्वयन केले.

मुख्यमंत्री पृथ्वीराज चव्हाण यावेळी म्हणाले की, जैव-विविधता प्रकल्प म्हणजे राज्यपालांची नागपूरकरांना एक भेट आहे. ते म्हणाले, एकीकडे भौतिक प्रगती मोठ्या प्रमाणात होत आहे, तर दुसरीकडे पक्षी, झाडे आणि वनस्पतींच्या अनेक दुर्मिळ प्रजाती नष्ट होत चालल्या आहेत. जैव-विविधता टिकण्यासाठी केंद्र शासनाने कायदा केला आहे. मात्र केवळ कायदा करून चालणार नाही तर जैव-विविधता टिकविण्यासाठी समाजाची मानसिकता बदलली पाहिजे. यासाठी हा प्रकल्प एक पथदर्शी ठरेल. या प्रकल्पामुळे जैव-विविधता आणि पर्यावरणाबद्दल लोकांमध्ये प्रेम निर्माण होईल अशी अपेक्षा व्यक्त करून मुख्यमंत्री चव्हाण यांनी राज्यपाल महोदय, वन विभागाचे अधिकारी-कर्मचारी तसेच प्रकल्पाच्या निर्मितीत योगदान देणाऱ्यांचे अभिनंदन केले.

यावेळी राज्यपालांच्या हस्ते एका दिनदर्शिकेचे विमोचन करण्यात आले. तसेच 'राज भवनातील फुलपाखरे' या पुस्तिकेचे मुख्यमंत्र्यांच्या हस्ते, 'राज भवनातील पक्षी' या पुस्तिकेचे सार्वजनिक बांधकाम मंत्री छगन भुजबळ यांच्या हस्ते तर 'राज भवनातील झाडे' या पुस्तिकेचे महसूल मंत्री बाळासाहेब थोरात यांच्या हस्ते विमोचन करण्यात आले.

मॅगनिज ओअर इंडिया लिमिटेडचे मुख्य व्यवस्थापकीय संचालक के. जे. सिंग, महाराष्ट्र वन विकास महामंडळाचे व्यवस्थापकीय

जैव-विविधता उद्यान प्रकल्पाच्या उद्घाटनप्रसंगी एका दिनदर्शिकेचे प्रकाशन करताना राज्यपाल के. शंकरनारायणन्, मुख्यमंत्री पृथ्वीराज चव्हाण तसेच इतर मान्यवर दिसत आहेत.

गुलाब उद्यानातून फेसफटका मारताना
राज्यपाल के. शंकरनारायणन् व राधा शंकरनारायणन्

संचालक सुधीरकुमार सुद, महाराष्ट्र वन विकास महामंडळाचे विभागीय व्यवस्थापक जर्नेलसिंग, वनस्पती शास्त्राचे तज्ज्ञ पी. बी. नांदकर, राज भवन नागपूर येथील प्रभारी अधिकारी रमेश येवले, विभागीय व्यवस्थापक आर. के. चानखेडे, सहाय्यक व्यवस्थापक पी. जी. नौकरकर, डॉ. प्रविण चरडे, आर. आर. जारोलिया, जैव-विविधता प्रकल्पावरील माहितीपटाचे निर्माते मंगेश करंदीकर, लॅन्डस्केप तज्ज्ञ दिलीप चिंचमलतपुरे, वनरक्षक एच. एम. मंडपे यांचा यावेळी स्मृतिचिन्हे देऊन गौरव करण्यात आला.

यावेळी उपस्थितांना एका माहितीपटाद्वारे जैव-विविधता उद्यानाची माहिती देण्यात आली. महाराष्ट्र वन विकास महामंडळाचे व्यवस्थापकीय संचालक सुधीरकुमार सुद यांनी राज्यपाल महोदयांच्या प्रोत्साहनाने हा प्रकल्प पूर्णत्वास आल्याचे सांगून उद्यानातील जैव-विविधता, वनस्पती, गुलाब झाडे, पक्षी तसेच अंतर्गत व्यवस्थेबाबत सविस्तर माहिती दिली. वन विभागाचे प्रधान सचिव प्रविण परदेशी यांनी आभार प्रदर्शन केले.

☆☆☆

२०११ साली राज भवनात पडली दोन वास्तूंची भर

राज्यातील चतुर्थ श्रेणी कर्मचाऱ्यांच्या पहिल्या बहुमजली शासकीय इमारतीचे मुख्यमंत्र्यांच्या हस्ते उद्घाटन

राज भवनातील चतुर्थ श्रेणी कर्मचाऱ्यांसाठी बांधण्यात आलेल्या नवीन १४ मजली शासकीय इमारतीचे उद्घाटन राज्यपाल के. शंकरनारायणन् यांच्या उपस्थितीत मुख्यमंत्री पृथ्वीराज चव्हाण यांच्या हस्ते मंगळवार दि. १० मे २०११ रोजी राज भवन, मुंबई येथे पार पडले. यावेळी विलास मोरे (जमादार) व निशिगंधा नकारो (पारिचारिका) या कर्मचाऱ्यांना राज्यपाल व मुख्यमंत्र्यांच्या हस्ते इमारतीची प्रातिनिधिक किल्ली देण्यात आली.

राज भवनातील चतुर्थ श्रेणी कर्मचाऱ्यांसाठी बांधण्यात आलेल्या नवीन १४ मजली शासकीय इमारतीचे उद्घाटन करताना मुख्यमंत्री पृथ्वीराज चव्हाण, सोबत राज्यपाल के. शंकरनारायणन् व सार्वजनिक बांधकाम तसेच पर्यटन खात्याचे मंत्री छगन भुजबळ

सार्वजनिक बांधकाम तसेच पर्यटन खात्याचे मंत्री छगन भुजबळ व मलबार हिलचे आमदार मंगल प्रभात लोढा यांच्या उपस्थितीत हा कार्यक्रम पार पडला. व्यासपीठावर बित्त खात्याचे प्रधान सचिव सुधीरकुमार श्रीवास्तव, सार्वजनिक बांधकाम विभागाचे सचिव धनंजय धवड, राज्यपाल सचिव पदावरून बदलून गेलेले सचिव (लेखा व कोषागार) श्रीकांत देशपांडे, तसेच राज्यपालांचे नवनिर्भूत सचिव विकास चन्द्र रस्तोगी हे उपस्थित होते. कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन कल्पना साठे यांनी केले.

राज्यपाल व मुख्यमंत्र्यांच्या हस्ते इमारतीची प्रातिनिधिक किल्ली स्वीकारताना विलास मोरे (जमादार) व निशिगंधा नकारो (पारिचारिका) छायाचित्रात दिसत आहेत

चालू या मोडकळीस आल्यामुळे त्या पाडून त्याजागी नवीन १४ मजली इमारत बांधण्यात आली आहे. इमारतीची 'अ' विंग राहण्यास तयार झाली असून यामध्ये एकूण ६८ सदनिका आहेत व 'बी' विंगचे बांधकाम सुरु झाले आहे. इमारतीच्या दोन्ही विंगचे बांधकाम पूर्ण झाल्यावर एकंदरीत १३६ सदनिका उपलब्ध होणार आहेत.

इमारतीच्या पहिल्या विंगच्या बांधकामाचे कंत्राट मे. किंजल कन्स्ट्रक्शन कंपनी, दादर मुंबई यांना देण्यात आले होते व बांधकामाचा कालावधी दि. ६ फेब्रुवारी २०१२ पर्यंत, एकूण २ वर्षे देण्यात आलेला आहे. इमारतीचा अंदाजित खर्च १५ कोटी रुपये इतका आहे. प्रत्येक मजल्यावर ५ सदनिका असून ८ व्या मजल्यावर ३ सदनिका आहेत. एकूण 'अ' विंग मध्ये ६८ सदनिका आहेत.

राज्यात अशाप्रकारे चतुर्थ श्रेणी कर्मचाऱ्यांसाठी लिफ्टची सुविधा असलेली बहुमजली इमारत प्रथमच बांधण्यात आलेली आहे. राज्याच्या सार्वजनिक बांधकाम खात्याने या इमारतीचे बांधकाम केले आहे.

कर्मचारी पूर्वी जुन्या चालीमध्ये १०X१० च्या एका खोलीत राहत असत. त्यांना अंदाजे ३५० चौ.फूट क्षेत्रफळाची (१ बीएचके) घरे देण्याची सूचना तत्कालीन राज्यपाल मोहम्मद फजल यांनी केली होती.

राज्यपाल फजल व तत्कालीन मुख्यमंत्री सुशीलकुमार शिंदे यांनी दि. १७ जुलै २००४ रोजी या इमारतीचे भूमीपूजन केले होते. चतुर्थ श्रेणी कर्मचारी अगोदर राहत असलेल्या सेवासदन, सेवाधाम व सेक्रेटरी

या इमारतीच्या प्रत्येक घरातून कर्मचाऱ्याला मरीन ड्राईव्ह येथील राणीच्या हाराचा (Queen's Necklace View) नयनरम्य देखावा आपसुकच दिसणार आहे.

राज्यपालांच्या गॅरिजचे उद्घाटन :

राज भवनातील वाहनतळाची नवीन इमारत

राज भवनातील गाड्यांसाठी गेली अनेक वर्षे पार्कींगची योग्य सुविधा नव्हती. ब्रिटीशकाळापासून असलेल्या जुन्या घोडपाम्यामध्ये या वाहनांची पार्कींग व्यवस्था करण्यात येत होती. त्याऐवजी आता तळ + एक मजली आधुनिक वाहनतळ बांधण्यात आले आहे. राज भवनातील नवीन वाहनतळाचे देखिल मुख्यमंत्र्यांच्या हस्ते उद्घाटन करण्यात आले.

गॅरिजमधील बांधकामाचे एकंदर क्षेत्रफळ १०७६.८४ चौ.मी. आहे. या इमारतीमध्ये गॅरिज ऑफीस, इंधन साठवणूक कक्ष, पार्कींग व्यवस्था व सुरक्षा अधिकाऱ्यांचे कार्यालय आहे. या इमारतीच्या बांधकामाला १ कोटी ६५ लाख इतका खर्च झाला.

पुराभिलेख कक्ष :

महत्वाचे म्हणजे वाहनतळाच्या या इमारतीमध्ये राजभवनातील 'पुराभिलेख कक्ष' सुरु करण्यात येणार आहे. १९३५ पासून राज्यपाल कार्यालयातील पत्रव्यवहार तसेच दुर्मिळ छायाचित्रांच्या जतनाचे कार्य सध्या सुरु असून पुढील दोन वर्षांमध्ये हा पुराभिलेख कक्ष सुरु होणार आहे. इतिहास संशोधक, विद्यार्थी व इतर नागरिकांना हा कक्ष अभ्यासासाठी खुला करण्यात येणार आहे.

☆☆☆

'Tree Plantation Campaign in Pune Raj Bhavan

The Governor of Maharashtra K. Sankaranarayanan has applauded the work of the Nanasaheb Dharmadhikari Pratishthan for creating awareness in society about environment conservation and for involving people in constructive social work like tree plantation and de-addiction.

The Governor was speaking after launching a tree plantation campaign at Raj Bhavan, Pune on 15th August 2011. The 'Tree Plantation Campaign' was organized by the Nirupankar Nanasaheb Dharmadhikari Pratishthan as part of its sustained programme of tree plantation.

Deputy Chief Minister of Maharashtra Ajit Pawar, Appasaheb Dharmadhikari, Sachin Dharmadhikari and a

large number of followers of Nirupankar the late Shri Nanasaheb Dharmadhikari were present on the occasion.

Bhoomi Pujan of new Raj Bhavan staff quarters in Pune

The Governor and the Deputy Chief Minister also performed the Bhoomi Pujan and laid the Foundation stone of the new staff quarter building for Raj Bhavan employees in Pune Raj Bhavan on this occasion.

Two buildings having 12 flats each are being constructed in the Raj Bhavan premises in Pune for the class IV staff. The flats in the two buildings will be having area of 365 sq. ft. and 225 sq. ft. respectively and will be allotted to gardeners, cleaners and other support staff.

☆☆☆

वसंत पिटके

यांनी 'डोण्ट वरी, आय विल इश्यु द प्रेस रिलीज', असं आश्चस्त करून माझ्या मनावरचा ताण हलका केला.

त्यानंतर मला राज भवनात अनेक वेळा जावं लागलं. तत्कालीन राज्यपाल एअर चीफ मार्शल आय. एच. लतीफ यांनी राज भवनच्या उद्यान व हिरवळीवर जातीनं लक्ष घातलं होतं. ते स्वतः अर्ध्या चढीवर हातात पाण्याची झारी घेऊन राज भवनातील फुलझाडांची काळजी घेताना मी अनेकदा पाहिलंय. त्यावेळी वर्तमानपत्रात धारावीच्या झोपडपट्टीबाबत विशेषतः तिथल्या बेकार तरुणांनी मांडलेल्या उच्छादाबद्दल बऱ्याच बातम्या आल्या होत्या. राज्यपालांच्या पत्नी विल्कीस लतीफ यांनी याप्रश्नी लक्ष घालून सगळी माहिती घेतली, तेव्हा त्यांच्या लक्षात आलं की, धारावीतल्या त्या तरुण मुलांनी शिक्षण अर्ध्यावरच सोडलं होतं. त्यांमुळे त्यांना तांत्रिक वा इतर शिक्षणाची कवाडं बंद झाली होती. तेव्हा त्यांनी धारावीतच स्टोव्ह-दुरुस्ती, डब्यांची झाकणं बनविणे, प्लंबिंग, वायरींग, घरगुती उपकरणांची दुरुस्ती, हस्तकला वस्तूंची निर्मिती असे अनेक कोर्सेस बिनामूल्य व बिना-शैक्षणिक अट पद्धतीने सुरू केले. त्याला चांगला प्रतिसाद मिळाला. परिणामी त्या बेकार तरुणांचा उच्छाद बऱ्याच प्रमाणात कमी झाला.

काय रसिक व अभिजात भारतीय संगीताची आवड असलेल्या मुंबईकरांच्या कायम लक्षात राहिले ते राज्यपाल कोना प्रभाकर राव. त्यांनी षण्मुखानंद सभागृहात मेहनत घेऊन आयोजिलेल्या 'ताल बाब कचेरी' या अनोख्या संगीत कार्यक्रमांमुळे. कार्यक्रमाच्या आयोजनासाठी त्यांनी जबळपास महिनाभर कष्ट घेतले होते. या कचेरीत दक्षिण भारतातील प्रख्यात पखवाजवादक, सुंदरीवादक, घटम, सनई, तार सनई, रुद्रवीणा, तर हिंदुस्थानी संगीतातील तबला, सतार, पखवाज, बायोलीन यांची कान तुप्त करणारी जुगलबंदी त्या त्या वाद्यातील माहीर दिग्गजांनी सादर केली. विशेष म्हणजे जबळपास तीन तास चाललेल्या या कार्यक्रमाचं मुंबई दूरदर्शनवरून थेट प्रक्षेपण करण्यात आलं. असा मन आणि कान तुप्त करणारा

१९८० सालच्या सुमारास मी प्रथमच मुंबईतल्या सर्वात शांत आणि निसर्ग समृद्ध परिसर असलेल्या राज भवनात आलो. मी आलो ते माझ्या कामाच्या, जबाबदारीचा एक भाग म्हणून. तत्कालीन राज्यपाल यांच्या उपस्थितीत राज भवनात एका महत्वाच्या बैठकीचं आयोजन केलं होतं, त्या बैठकीच्या दूरदर्शन व वृत्तपत्रीय वृत्तांकनासाठी माझी नियुक्ती करण्यात आली होती.

त्यावेळी आतासारख्या पोलिसांच्या चौक्या वा पहारंकारी नव्हते. राज भवनात पाऊल ठेवताच माझ्या मनाला भाबळी ती तिथली नीरव शांतता आणि सागराचा घनगंभीर आवाज. असं वातावरण मी मुंबईत यापूर्वी कधीच अनुभवलं नव्हतं. राज्यपाल महोदयांच्या बैठकीचं वृत्तांकन करण्याचा माझा तो पहिलाच प्रसंग होता. बैठक अत्यंत शिस्तबद्ध वातावरणात व पूर्वनिश्चित वेळेत पार पडली. त्या बैठकीचा वृत्तांत वर्तमानपत्रांना द्यायचा की नाही, या बाबत माझ्या मनात संभ्रम निर्माण झाला होता. परंतु त्यावेळच्या राज भवनचे जनसंपर्क अधिकारी के. सी. नैनन

वसंतदादा पाटील यांना मुख्यमंत्रीपदाची शपथ दिल्यानंतर त्यांच्याशी हस्तांशोदन करताना राज्यपाल एअर चीफ मार्शल आय. एच. लतीफ.

संगीत बाद्य वादकांच्या महर्षींचा कार्यक्रम क्वचितच मुंबईत पुन्हा झाला असेल.

राज भवनातील माझ्या कायमची आठवणीत राहिलेली घटना मी कधीच विसरू शकत नाही. प्रथेप्रमाणे प्रजासत्ताक दिनानिमित्त २६ जानेवारीस मा. राज्यपाल मुंबई शहरातील निवडक बहुप्रतिष्ठीत व्यक्तींना राजभवनात चहापानासाठी निमंत्रित करतात. १९८९ सालची ही घटना आहे. राजभवनातील राज्यपाल महोदयांच्या बंगल्याच्या मागील हिस्वळीवर या राष्ट्रीय दिनी स्नेहोपहाराचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता. त्याच्या वृत्तांकनासाठी मंत्रालयातर्फे मी उपस्थित होतो. खरं म्हणजे ही फोटो न्यूज असते. मी एका कोपऱ्यात उभे राहून मान्यवरांचे आगमन, राज्यपालांकडून त्यांचे स्वागत, विचारपूस पाहत होतो. खाद्यपदार्थांच्या एका टेबलाजवळ मी उभा होतो. बरोबर सूर्यास्ताला राष्ट्रध्वज उतरवण्यात येतो. त्यापूर्वी राष्ट्रगीत होते व कार्यक्रमाचे समापन होते. मी जिथे उभा होतो, त्या टेबलाखाली मला काही हालचाल जाणवली. मी निरखून पाहिलं, तर तिथे मांडूळ हा बिनविधारी साप बेटोळे घालून हिस्वळीवरच थंडावा घेत होता. मी हा प्रकार तिथे उपस्थित असलेल्या साध्या वेषातील पोलिसाला सांगितला. गाजावाजा करून या सापाला पकडले असते तर मोठाच गहजब झाला असता; परंतु त्या पोलिसाने प्रसंगावधान दाखवले व तो प्रसंग अत्यंत कौशल्याने व कुणालाही थांगपत्ता लागू न देता हाताळला. त्या पोलिसाने जवळच खाद्यपदार्थांचे एक रिकामे भांडे पाहिले. भांडे खाली ठेवण्याच्या निमित्ताने तो खाली वाकला. क्षणात तो तीनक फूट लांबीचा साप त्या भांड्यात ठेवला, त्यावर झाकण ठेवलं आणि अत्यंत शांतपणे ते भांडे घेऊन तो निघून गेला. मात्र मी चार्ताहर असल्याने या प्रकाराची कुठेही बाच्यता न करण्याचा मला दम भरावयास तो विसरला नाही.

कोना प्रभाकर राव

राज भवनाच्या लोअरगेटमधून राज भवनाकडे पायवाटेवरून जाण्याचा अनुभव काही औरच असतो. अनेक रंगीबेरंगी पक्षी, त्यांचे आवाज, गर्द हिस्वळ, त्यात फुललेल्या फुलांचा मिश्र सुगंध...! मुंबईत हा अनुभव फक्त राज भवनाचा परिसरच देऊ शकतो.

राज भवनातला विशेषतः तिथल्या बीचवर शुभ्र बाळूवर बसून घेतलेला आणखी एक अनुभव मी कधीच विसरू शकणार नाही. तो म्हणजे सुमारे सात-आठ वर्षांपूर्वी गिरगाव चौपाटी आणि संपूर्ण मरीन लाईन्सवरील विशाल आकाशात झालेल्या हवाई दलाच्या वेगवान आणि विविध विमानांचा 'हवाई शो.' मी हा शो तत्काळीन उपमुख्यमंत्री विजयसिंह मोहिते-पाटील व त्यांच्या परिवारजनांसोबत अनुभवला. राज भवनाच्या त्या चौपाटीवर जाण्याची फक्त निवडक लोकांनाच त्या दिवशी परवानगी देण्यात आली होती. उंच आकाशातील विमाने, त्यांच्या वेगवान हालचाली पाहण्यासाठी त्यावेळी वायनॉक्स्यूलर तसेच खाद्यपेयांची चांगली सोय करण्यात आली होती. विमानाच्या कसरती पाहताना मानेला ताण पट्टू नये म्हणून तसेच आकाशाकडे विनासायास पाहता चावं याकरिता आराम खुर्च्यांची सोय करण्यात आली होती. विना गर्दीच्या वातावरणात विविध सोयी-सुविधांच्या उपलब्धतेमुळे मी या हवाई शो चा व्हिगुणीत आनंद अनुभवू शकलो, तो राज भवनामुळेच.

राज भवनामध्ये मंत्री-मंडळाचे अनेक शपथविधी समारंभ, राष्ट्रपती पदक प्राप्त पोलिसांचे 'इनब्रेस्ट्रीचर सेरमनी', शेतीनिष्ठ पुरस्कारांचे वितरण, माजी पंतप्रधान स्व. राजीव गांधी यांच्या उपस्थितीत झालेले विविध कार्यक्रम, १९९३ साली झालेल्या बॉम्बस्फोटानंतर राज्याच्या मुख्यमंत्री पदाची शपथ घेतल्यावर मंत्रालयात जाण्यापूर्वी लगेच राज भवनातच मा. श्री. शरद पवारसाहेब यांनी घेतलेली वरिष्ठ पोलीस अधिकाऱ्यांची बैठक, अशा एक ना दोन अनेक महत्वाच्या प्रसंगी मला तिथे उपस्थित राहण्याची संधी मिळाली, ती फक्त मुंबई राज भवनामुळेच!

(बसंत पिटके मुख्यमंत्री व उपमुख्यमंत्री यांचे जनसंपर्क अधिकारी राहिले आहेत)

☆☆☆

सतीश त्रिपाठी

दि. ४ ऑक्टोबर १९९३ ते २१ एप्रिल १९९८ या कार्यकाळात मी राज्यपालांचे सचिव हे पद धारण केले होते. डॉ. पी. सी. अलेक्झांडर त्यावेळी राज्यपाल होते. राज भवनला लाभलेला भव्य समुद्रकिनारा व त्याला भिडणारे क्षितीज पाहिल्याक्षणीच थक्क करून जाते. या कालावधीत माझे निवास असलेले राज भवनातील सचिव निवास अतिशय प्रशस्त व रम्य होते. बंगल्यासमोरील सुंदर हिरवळ, समुद्राच्या लाटांचे आवाज आणि सतत वाहणारा वारा यामुळे तेथील वातावरण ताजेतवाने व मन प्रसन्न करणारे होते. येथील हिरवळीवर उभे असणारे विशेष अतिथीसाठी असलेले हेलिकॉप्टर राज भवनच्या भव्यतेत आणखीनच भर घालत असते. बंगल्यासमोरील सुंदर हिरवळीवर आमचे नेहमीच हिडणे-फिरणे असायचे.

अशाच एका संध्याकाळी माझ्या मुलीला हिरवळीवर एक चमकणारी वस्तू दिसली. सुरुवातीला ती वस्तू म्हणजे लोखंडी सळई असावी असे तिला वाटले. थोड्या वेळाने त्यात हालचाल होत असल्याचे तिला जाणवले. जरा निरखून पाहिल्यावर एक प्रचंड अजगरच तेथे आरामात पडुडला असल्याचे तिला आढळले. स्वाभाविकच तिची तारांबळ उडाली. धावत येऊनच तिने ही बातमी मला सांगितली. अत्यावधीतच ही बातमी राज भवनात वाऱ्यासारखी पसरली. राज भवनातील कर्मचारी व त्यांचे कुटुंबीय थोड्याच वेळात त्याठिकाणी जमा झाले. मी सुद्धा अजगराच्या दिशेने गेलो. प्रत्यक्षात मात्र अजगर पाहिल्यावर जमलेली मंडळी मागे सरकली. मी मात्र अजगराच्या हालचालीवर नियंत्रण कसे ठेवता येईल याचा विचार करू लागलो.

अजगर अगदीच निठपट्टवी प्राणी आहे. हे सर्व माहीत असूनसुद्धा अजगराने केवळ बसाहतीत शिरू नये व धावरलेल्या लोकांना दिलासा मिळावा म्हणून मी एक जवळच असलेली शिडी अजगराच्या अंगावर ठेवली व त्याला जागीच रोखण्याचा प्रयत्न केला. विचारा अजगर स्वतःची सुटका करून घेण्यासाठी केविलवाणी धडपड करीत होता. तोंडाने फुत्कार टाकीत होता. अजगराचा जीव जाऊ नये म्हणून माझा प्रयत्न चालूच होता. थोड्याच वेळांत अग्निशमन दलाचे कर्मचारी तेथे हजर झाले. निकराचे प्रयत्न करून अजगराला त्यांनी ताब्यात घेतले. अजगराची धडपड मात्र अजूनही चालूच होती. अजगर महाशयांना जिजामाता उद्यानातील प्राणिसंग्रहालयात नेण्यात आले.

या सर्व प्रकारात अजगराला झालेल्या त्रासाचे मला मनस्वी दुःख झाले. पश्चात्तापही झाला. घरात मला स्वस्थ बसवेना. मी लोचच प्राणिसंग्रहालयात गेलो. तेथे अजगराची हालचाल पाहिली तेव्हा कुठे मला हायसे वाटले. त्यानंतर अंधून-मधून प्राणिसंग्रहालयात माझा फेरफटका असायचाच. तीन-चार महिन्यांनी अजगराला पाहण्यासाठी मी प्राणिसंग्रहालयात परत गेलो. यावेळेस मात्र तो अजगर मेला असल्याचे लोकांनी मला सांगितले. मला अतिशय वाईट वाटले. त्या अजगराला समुद्रकिनार्यावर मुक्त वातावरणात राहण्याची सक्क होती. प्राणिसंग्रहालयातील वातावरण त्याला मानवले नसावे.

राज्यपालांचे ए.डी.सी. असलेले कॉप्टन अनुल कसाल यांचे सापांवर अतिशय प्रेम होते. एकदा महाबलेश्वर राज भवनात मी व कॉप्टन कसाल सायंकाळी बाहेर पडलो होतो. एक गृहस्थ एका विनविषारी सापाला मारण्यासाठी काठी घेऊन धावत होता. कॉप्टन कसाल यांना ते अजिबात आवडले नाही. त्यांनी त्या व्यक्तीला दूर सारले व सापाला स्वतःच शिताफीने पकडले व सुरक्षित ठिकाणी सोडून दिले. एकीकडे सापावर प्रेम करणाऱ्या व्यक्ती आहेत तर दुसरीकडे त्यांना अज्ञानापोटी मारणारे लोक आहेत. प्राण्यांना निष्ठुरपणे वागवू नये, त्यांचा छळ करू नये, अशा प्रकारचे संस्कार आज मुलांना व तरुण-पिढीला देण्याची गरज आहे.

माझ्या राज भवनातील कार्यकाळात सन १९९३ मध्ये ब्रिटनच्या माजी पंतप्रधान मार्गरेट थॅचर यांचे मुंबई राज भवनात आगमन झाले होते. नेमका त्याचवेळी अचानक एक प्रचंड १० फूट लांबीचा नाग रस्त्यावर आला. हा धोका लक्षात घेताच त्या नागाला त्वरित पकडण्यात आले व परळच्या हाफकिन इन्स्टिट्यूट येथे पाठविण्यात आले. त्यानंतर सापांची मालिकाच सुरू झाली. कालांतराने राजभवन येथे सर्प पकडण्यात निष्णात असलेल्या पोलीस शिपायाची नेमणूक करण्यात आली. तेव्हापासून सापांचा कुठल्याही प्रकारे छळ न होता त्यांना हाफकिन इन्स्टिट्यूट, परळ, जिजामाता उद्यान, चोरिवली नॅशनल पार्क किंवा ठाणे येथील जंगलात सोडण्यात येऊ लागले. विषारी सापांचे फिरणे मात्र चालूच होते. त्यांचा उपद्रव थांबविण्यासाठी मी उत्तर प्रदेशातून काही मुंगूस मागविले. त्याचा बऱ्यापैकी उपयोग झाला. मात्र पुढे सापांचा उपद्रव कमी होऊन मुंगूसांचीच पैदास वाढायला लागली !

आज जवळ जवळ १७ वर्षांनंतरही मरण पावलेल्या अजगराची घटना माझ्या हृदयात कालवा-कालव करते. आजही त्या घटनेची सल मनाला लागून आहे. शेवटी मला इतकेच सांगायचे आहे की साप व अजगरासारख्या निरुपद्रवी प्राण्यांशी सर्वांनी प्रेमाने वागले पाहिजे.

(सतीश त्रिपाठी शासनाचे अपर मुख्य सचिव या पदावरून सेवानिवृत्त झाले.)

☆☆☆

नवाब अली यावर जंग - एक सुहृद व्यक्तिमत्व

- मधुकर वि. देशपांडे

१९७५ सालची गोष्ट आहे. पैगंबरवासी नवाब अली यावर जंग हे महाराष्ट्राचे राज्यपाल होते. नवाब साहेबांचे व्यक्तिमत्व अगदी भव्य-दिव्य होते. मी त्यावेळी परिवार प्रबंधक कार्यालयात कार्यरत होतो. राज्यपाल महोदयांनी मला तसेच काही अधिकारी व कर्मचाऱ्यांना 'पर्सनल स्टाफ' म्हणून नेमले होते. त्यामुळे राज्यपाल महोदयांचा व त्यांची पत्नी बेगम झेहरा साहेबांच्या देखरेखीखाली काम करण्याचा वेगळाच अनुभव त्यावेळी मला मिळाला. खरे तर तो आम्हां नवख्यांसाठी एक शिकण्याचा काळ होता. 'पर्सनल स्टाफ' ची रजा मंजूर करताना सचिव महोदयांना किंवा परिवार प्रबंधकांना राज्यपाल महोदयांची अनुमती घ्यावी लागत असे. नंतरच रजा मंजूर होत असे.

मधुकर वि. देशपांडे

जून १९७५ या महिन्यात माझ्या आयुष्यात एक दुःखद घटना घडली. त्या घटनेने एरव्ही सुरळीत चाललेल्या माझ्या जीवनावर प्रखर आघात झाला. जून महिना असल्यामुळे राज्यपाल महोदय व काही निवडक अधिकारी व कर्मचारी पुणे येथे मुक्कामास होते. २४ जून १९७५ चा तो दिवस होता. त्या रात्री माझी पत्नी सौ. शालिनी हिचे अगदी तरुण वयात अकरमात निधन झाले. अधिकारी व कर्मचारी मित्रांना ही बातमी पुण्याला कळली. काही मित्रांनी शोकसंदेश पाठविले तर काही माझ्या मदतीला धावून आले. दोन-चार दिवसांनी नवाबसाहेब व बेगम साहेबा मला भेटण्यासाठी माझ्या घरी आले. नवाब साहेबांना जिना चढणे वर्जित केले असल्याने मीच स्वतः मुलांना घेऊन त्यांना खाली येऊन भेटलो. एवढे मोठे व्यक्तिमत्व, पण तेसुद्धा चिंताग्रस्त झालेले मी पाहिले. त्यांच्या दोघांच्या सात्वतनपर शब्दांनी मी भारावून गेले. स्वतःला सावरले. धार्मिक विधी पार पडल्यावर त्यांनी मला मुलांसह पुण्याला बोलावून घेतले.

काही दिवसांनंतर मला माझ्या पत्नीच्या अस्थी विसर्जन करण्यासाठी हरिद्वारला जाणे आवश्यक होते. त्याप्रमाणे दिल्ली-हरिद्वारला जाण्यासाठी रजेचा अर्ज मी सचिव व परिवार प्रबंधकांच्या मार्फत सादर केला. तो अर्ज राज्यपाल महोदयांकडे गेला. नवाबसाहेबांनी मला व परिवार प्रबंधकांना बोलावून घेतले. नवाबसाहेब परिवार प्रबंधकांना म्हणाले की, ३ - ४ दिवसांनी ते स्वतः दिल्लीला जाणार असल्यामुळे त्यांच्याबरोबर ए.डी.सी. एवजी श्री देशपांडे यांना पाठवावे. त्यासाठी देशपांडेना रजा घेण्याची आवश्यकता नाही. दिल्लीहून देशपांडेना चटकन हरिद्वारला जाणे शक्य होईल. हरिद्वारला जाण्यासाठी मी देशपांडेना योग्य ती मदत करीन, असेही त्यांनी सांगितले.

राज्यपाल महोदयांच्या सूचनेप्रमाणे मी दिल्लीला निवडक कर्मचाऱ्यांसह निघालो. आदेशाप्रमाणे आम्ही सर्व राष्ट्रपती भवनात उतरलो. जाताना माझ्या दिवंगत पत्नीच्या अस्थी मी बरोबर नेल्या. नवाब साहेब व बेगमसाहेबा दुसऱ्या दिवशी येणार असल्याने त्यांचे इतर अतिथींना भेटण्याचे कार्यक्रम सकाळी तयार केले. आल्याबरोबर मी नवाबसाहेबांना त्यांच्या कार्यक्रमाची प्रत सादर केली. त्यावर नवाबसाहेब म्हणाले, 'ते राहू बा.... देशपांडे, तुम्ही आपल्या दिवंगत पत्नीच्या अस्थी आणल्यात का? त्या आणल्या असतील तर विसर्जनाच्या आधी मी पण एक पुष्प वाहीन.' त्याप्रमाणे त्या अस्थीच्या कलशावर नवाबसाहेबांनी गुलाब पुष्प वाहिले.

दुसऱ्या दिवशी त्यांनी मला गाडी देऊन हरिद्वारला पाठविले. राष्ट्रपती भवनातील अधिकाऱ्यांमार्फत हरिद्वार येथील पोलीस ठाण्यात त्यांनी मला मदत करण्यासंबंधीचा निरोप पाठविला. त्यांच्या सांगण्याप्रमाणे मी ठरावीक आश्रमात उतरलो. हरिद्वारला सकाळी एक तेजःपुंज व वयोवृद्ध ब्राम्हण मी उतरलेल्या आश्रमात आले. त्यांनी माझी विचारपूस केली व सकाळी १० वाजता हरिद्वारच्या घाटावर येण्यास सांगितले. ठरल्याप्रमाणे सकाळी १० च्या सुमारास मी घाटाच्या जवळ ठरावीक ठिकाणी पोहोचलो व पत्नीच्या अस्थीचे विधिवत विसर्जन केले.

नवाबसाहेबांसारखा एवढा मोठा मनुष्य माझ्यासारख्या सामान्य माणसाला व दुःखातील परिवाराला एवढे साहाय्य करतो व दुःखात एकरूप होतो हा त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा व माणुसकीचा एक पैलू मला जवळून पाहायला मिळाला. माझ्या दुःखात नवाबसाहेबांच्या रूपाने मला मूर्तिमंत परमेश्वरच भेटले होते. त्यांच्या विशाल हृदयाची आठवण मी तेवत ठेवली आहे. माझ्या आई-वडिलांनी त्यावेळी जेवढी माझी काळजी घेतली त्यापेक्षाही थोडी जास्तच नवाब साहेबांनी व बेगमसाहेबांनी घेतली. अशा मोठ्या परंतु कोमल हृदयाच्या व्यक्ती मी राज भवनात पाहिल्या. यानिमित्ताने परत एकदा त्यांच्या थोर कुटुंबीयांचा ऋणानिदेश करायला मिळतो आहे, याचा मला आनंद वाटतो.

(लेखक मा. राज्यपालांचे उपसचिव (शिक्षण) या पदावरून निवृत्त झाले)

☆☆☆

राज भवन पॅन्ट्रीतील लज्जतदार आठवणी - मितेश शशिकांत रगडे

मितेश रगडे

राज भवनातील 'खाद्यपेय विभागात' काम करताना मला अनेक ज्येष्ठ व अनुभवी सहकाऱ्यांसमवेत काम करावयाला मिळाले. राज भवनच्या खाद्यपेय विभागात सेवेत रुजू झाल्यापासून तेथे मी सलग १५ वर्षे काम केले. मी कामाला रुजू झालो त्यावेळी सुधाकर शेलार मुख्य बटलर होते. त्यांच्याबरोबर वसंत चव्हाण, सुमन गजरमल, सिताराम शर्मा, चिंतामण बिलात, अमृत विलात, जे. पी. यादव, वीर विक्रम सिंग व सध्याचे मुख्य बटलर रघुवर दत्त शर्मा यांसारखी अनुभवी मंडळी काम करीत होती. त्यावेळी स्वयंपाक विभागात मोहम्मद हारुन, अनंत रामन् तसेच मुख्य स्वयंपाकी टोनी दास काम करीत होते. या लोकांसमवेत काम करणे हाच माझ्यासाठी मोठा अनुभव होता. त्यांच्या अनुभवाचा आम्हाला मोठाच फायदा झाला, हे नम्रपणे नमूद करावेसे वाटते. बरेचदा ही मंडळी त्यांच्या जुन्या गोष्टी सांगायचे.

पूर्वी गॅसस्टोव्ह बापरात यायचा होता, त्यावेळी भल्या पहाटे उठून पाणी गरम करण्यासाठी पाण्याचे बंब चालू करावे लागत. त्या गरम पाण्यातून अति महत्वाच्या व्यक्तींसाठी व राज्यपालांसाठी

चहा, कॉफी व स्वयंपाक होत असे.

आज आपल्या येथे थेट दुधाची गाडी येते व गरजेनुसार पॅन्ट्रीसाठी दूध घेतले जाते. मात्र त्या काळात पहाटे दुधाच्या रांगेत उभे राहून दूध खरेदी करावे लागायचे.

राज भवनात खाद्यपेय विभागात ब्रिटिश कालीन डिशेस व जेवणासाठी लागणारी भांडी उदा. काटे-चमचे, सुरी, चांदीच्या पॉलिश केलेल्या अशा अनेक वस्तू आहेत. मात्र त्या वस्तूंची नावे जुन्या जाणकार कर्मचाऱ्यांनाच माहीत होती. आम्हांला या सर्व भांड्यांची व कटलरीची नावे त्यांच्याकडूनच कळली. अलीकडच्या काळात अतिमहत्वाच्या विदेशी व्यक्ती पंचतारांकित हॉटेलमध्ये राहतात. पूर्वी मात्र त्यांचा मुक्काम राज भवन येथेच असे. आपल्याकडे राज भवनात दुसऱ्या देशांचे प्रमुख येतात त्यावेळेस त्यांच्या स्वागतप्रित्यर्थ आपण शाही मेजवानी (Banquet Party) आयोजित करीत असतो. ही मेजवानी आयोजित करण्यासाठी फार मोठी पूर्वतयारी करावी लागते. सेवानिवृत्त मुख्य स्वयंपाकी मोहम्मद हारुन यांचा विविध रेसीपी बनविण्यात हातखंडा होता. त्यांनी स्वतः एक भाजीची नावीन्यपूर्ण रेसीपी तयार केली होती आणि मला खात्री आहे की ती रेसीपी जगाच्या कुठल्याही रेसीपी बुकमध्ये शोधून मिळणार नाही. त्या भाजीला त्यांनी 'इराणी बैगन' असे नाव दिले होते. दिवंगत माजी राज्यपाल डॉ. पी. सी. अलेक्झांडर यांना 'इराणी बैगन'ने भुरळच घातली होती. प्रत्येक पार्टीच्या मेनूमध्ये 'इराणी बैगन'चा समावेश असावा यासाठी ते आग्रही असत.

इंग्लंडचे प्रिन्स चार्ल्स १९८० साली भारत भेटीवर आले असताना राज भवन येथे आले होते. छायाचित्रात, प्रिन्स चार्ल्स, राज्यपाल एअर चीफ मार्शल ओ. पी. मेहरा व धोमती सत्या मेहरा दिसत आहेत.

राज भवनातील अन्य एक ज्येष्ठ सहकारी दिवंगत कैतान फर्नांडिस यांचा पेस्ट्री बनविण्यात हात कुणीही धरू शकत नव्हते. त्यांनी बनवलेले केक राज भवनातून वाढदिवसाकरिता 'ताज' सारख्या नामांकित पंचतारांकित हॉटेलमध्ये पाठवले जायचे. त्यांच्या केकची चव काही औरच होती.

एअर चीफ मार्शल ओ. पी. मेहरा राज्यपाल असताना त्यांच्या वाढदिवसाकरिता कैतान फर्नांडिस यांनी मेहरा यांनी स्वतः चालविलेल्या इंडियन एअर फोर्सच्या 'फायटर प्लेन' ची प्रतिकृती असलेला केक तयार केला होता. तो केक पाहून ओ. पी. मेहरा इतके आनंदित झाले की त्याबद्दल त्यांनी कैतान फर्नांडिस यांची तोंड भरून प्रशंसा केली होती. त्यानंतर असा केक राज भवनात पुन्हा कधीच बनला नाही.

(मितेश रगडे ट्रान्सपोर्ट शिपाई या पदावर कार्यरत आहेत)

☆☆☆

What Raj Bhavan rests on - Dr. Dhananjay Ravat

Raj Bhavan, like much of Maharashtra and parts of neighbouring states, rests on a few kilometers thick basaltic lava flows erupted directly from the Earth's mantle at about 65 million years ago (see the photograph). These black colored basaltic rocks, which form the Western Ghats and the Deccan Plateaux, cover an area of about 500,000 sq km in much of Maharashtra and parts of Gujarat and are known as the Deccan Traps. There are only a dozen or so such flood basalt provinces known in the world.

A view of eroded basalt ledges off Raj Bhavan.

Based on the Plate Tectonics concept in geology, the Indian peninsula was in the southern hemisphere at the location of the present Réunion island east of Madagascar at that time of the eruption of these basalts and was moving northward after Gondwanaland (the geologic term for the southern conglomeration of continents named after the Gond tribe in India) fragmented in the Jurassic period around 150 million years ago. About 65 million years ago, the peninsula encountered a

newly formed hot upward jet of molten mantle material known as the Réunion Hotspot, which is still erupting in its original location in the southwestern Indian Ocean in the form of volcanoes on the island of Réunion. The stationary hot upward jet of the mantle melted the rigid outer layer of the Indian lithospheric plate and injected basaltic magma through its very ancient crust. While the Indian plate kept plowing northward, some two to three billion cubic kilometers of this basaltic lava - extremely hot with the temperature of 1200°C and viscous liquid like jaggery or honey at room temperature -- crept over the region. All previous vegetation and fauna lay completely charred and buried under these lava flows.

Geologists and geophysicists have technologies to see through these thick basaltic rocks; they have conjectured pre-hotspot failed continental rifts (places where continents begin to separate but don't quite make it into ocean basins) and could contain hard to reach petroleum and/or natural gas resources. The Bombay High is one of the more accessible associated petroleum deposits formed on the western continental margin of India.

(Dr Dhananjay Ravat is a Professor of Geophysics and Chair, Department of Earth & Environmental Sciences, University of Kentucky, Lexington, Kentucky, USA. dhananjay.ravat@uky.edu)

☆☆☆

दहावी व बारावी उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांचा कौतुक सोहळा

यशासाठी नेटाने प्रयत्न करा मात्र
अपयशाने खचून का : राज्यपाल

गुणवंत विद्यार्थ्यांनी आपल्या भावी वाटचालीमध्ये अथक परिश्रम करून उत्तम यश संपादन करावे, मात्र त्यासोबतच जीवन म्हणजे निव्वळ उत्तम गुण प्राप्त करणे किंवा खूप पैसे मिळविणे नसून समाजाचा एक घटक म्हणून आपण समाजासाठी, राज्यासाठी व देशासाठी काय करू शकतो याचा विचार विद्यार्थ्यांनी केला पाहिजे, अशी सूचना राज्यपाल के. शंकरनारायणन् यांनी येथे केली.

राज्यपाल के. शंकरनारायणन् व राधा शंकरनारायणन् यांच्यासमवेत राज भवनातील गुणवंत विद्यार्थी

आई-वडील आपल्यासाठी कष्ट करून उत्तम शिक्षण व संस्कार देत असतात. त्यामुळे विद्यार्थ्यांनी आई-वडील, गुरुजन व मोठ्या माणसांचा नेहमी आदर केला पाहिजे असा सल्ला त्यांनी दिला.

राज भवनातील कर्मचारी व अधिकाऱ्यांच्या दहावी व बारावी परिक्षेत उत्तम गुण संपादन केलेल्या मुलामुलींचा राज्यपालांच्या हस्ते दरबार हॉलमध्ये रविवार दि. ३१ जुलै २०११ रोजी सत्कार करण्यात आला, त्याप्रसंगी ते बोलत होते.

कौतुक सोहळ्यामध्ये १५ विद्यार्थ्यांपैकी १२ मुली असल्याबद्दल आनंद व्यक्त करून मुलांनी वेळीच सावध होऊन अभ्यासाकडे विशेष लक्ष द्यावे अशी सूचना राज्यपालांनी उपस्थित मुलांना केली.

जीवनात यशही मिळतं आणि अपयशही. मात्र अपयशाने डगमगून न जाता आपल्या ध्येयप्राप्तीसाठी प्रयत्न सुरूच ठेवले पाहिजेत असे राज्यपालांनी सांगितले. मायक्रोसॉफ्ट कंपनीचे सर्वेसर्वा बिल गेट्स, विख्यात शास्त्रज्ञ अल्बर्ट आईनस्टाइन तसेच ग्रीक तत्त्ववेत्ता सॉक्रेटस् यांच्या वाटचाला सुरुवातीला अपयशच आले. मात्र त्या अपयशातून शिकतच ते पुढे गेले याची आठवण राज्यपालांनी विद्यार्थ्यांना करून दिली.

विकास चन्द्र रस्तोगी :

दहावी व बारावीच्या परिक्षा हे विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक वाटचालीतील महत्वाचे टप्पे आहेत. मात्र खऱ्या शिक्षणाची सुरुवात त्यानंतरच होते. आजच्या स्पर्धात्मक युगात आपल्याला पुढे कोणते क्षेत्र निवडायचे आहे याचा विचार विद्यार्थ्यांनी अगोदरच करून त्यानुसार विज्ञान, कला, वाणिज्य, अभियांत्रिकी, वैद्यकीय किंवा इतर शाखेची निवड करावी अशी सूचना राज्यपालांचे सचिव विकास चन्द्र रस्तोगी यांनी यावेळी केली. स्पर्धात्मक परिक्षांसाठी विद्यार्थ्यांनी किमान दोन ते तीन वर्षे तयारी करण्याची गरज असते असे त्यांनी सांगितले.

राज भवन परिसरात वाचनालय, क्लब हाऊस, इ. सुविधा उपलब्ध आहेत. त्याचा फायदा विद्यार्थ्यांनी आपले सर्वांगीण व्यक्तिमत्त्व घडविण्यासाठी करावा असेही त्यांनी सांगितले.

मा. राज्यपालांनी दहावी व बारावी या परिक्षांमध्ये चांगल्या गुणांनी उत्तीर्ण झालेल्या प्रथम तीन विद्यार्थ्यांना ५,०००/-, ३,०००/- व २,०००/- रुपये बक्षिस देण्याची सूचना केली असून त्यासाठी त्यांनी 'अकम्मा अलेक्झांडर ट्रस्ट' ला २ लाख रुपये इतकी देणगी दिली असल्याची माहिती रस्तोगी यांनी दिली.

यावेळी सन २००८-०९, २००९-१० व २०१०-११ या शैक्षणिक वर्षात उत्तम गुणांनी उत्तीर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांचा राज्यपाल व त्यांच्या पत्नी राधा शंकरनारायणन् यांच्या हस्ते भेटवस्तू देऊन सत्कार करण्यात आला.

गुणवंत विद्यार्थी :

शैक्षणिक वर्ष	इयत्ता	अ.क्र.	विद्यार्थ्यांचे नाव	गुणांची टक्केवारी
२००८-०९	दहावी	१	मोनिना प्रमोद शंभरकर	७६.४६
		२	निदा अल्ताफ सैय्यद	७१.३८
		३	हिना परविन अब्दुलअझीज शेख	७०.७६
	बारावी	१	दर्शन चद्रसेन कवठे (विज्ञान)	८४.१७
२००९-१०	दहावी	१	निकीता नरेंद्र सावंत	८४.७३
		२	श्रद्धा संदीप शिंगरे	७४.४०
		३	अंकिता लालदास चव्हाण	७४.३६
	बारावी	१	अमोत प्रदिप शिरधनकर (वाणिज्य)	८५.१७
		२	वृषाली भार्गव पेडेकर (वाणिज्य)	७२.६७
		३	अभिषेक दिवानसिंग पाटील	८८.५५
२०१०-२०११	दहावी	१	तेजस्विनी श्रीकृष्ण पावसकर	८२.५५
		२	रुपाली राजू सकपाळ	८१.६४
		३	रिया चंद्रशेखर जाधव (वाणिज्य)	९०.००
	बारावी	१	सिद्धी संदीप शिंगरे (वाणिज्य)	७७.६७
		२	शलाका शांताराम जैतापकर (वाणिज्य)	७२.८३
		३		

कौतुक सोहळ्यास उपस्थित विद्यार्थ्यां व राज भवन परिवारातील सदस्य

कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन सुचिता शिंदे व सुरेश गौडा यांनी केले. राज्यपालांचे परिवार प्रबंधक वसंत सालुंके यांनी आभारप्रदर्शन केले.

कौतुक सोहळ्यानंतर डॉ. राहुल जोशी व त्यांच्या बाबबुंदातर्फे संगीताचा एक बहारदार कार्यक्रम सादर करण्यात आला. जायन्ट्स इंटरनॅशनल संस्थेच्या चौपाटी, मुंबई शाखेने या कार्यक्रमासाठी सहकार्य केले.

☆☆☆

हर्ष उन्हवणे

शाळांत शिष्यवृत्ती परिक्षेत (इयत्ता चौथी) हर्ष प्रशांत उन्हवणे या विद्यार्थ्याने ८८ टक्के गुण प्राप्त करीत मुंबई विभागातून शिष्यवृत्ती प्राप्त केली आहे. हर्ष वाळकेकराच्या गोपी बिला मेमोरियल स्कूलच्या विद्यार्थी आहे. हर्षचे बडील प्रशांत उन्हवणे राज भवन येथे अधिकांक (खाद्यपेय) पदावर कार्यरत आहेत.

उन्मनी काशीकर

उच्च माध्यमिक शिष्यवृत्ती परिक्षेत (इयत्ता सातवी) उन्मनी उमेश काशीकर हिने ८४ टक्के गुण प्राप्त करीत मुंबई विभागातून शिष्यवृत्ती प्राप्त केली आहे. उन्मनी सेंट कॉलबा शाळेची विद्यार्थिनी असून तिने शाळेतून प्रथम व गुणवत्ता यादीत १२ वा क्रमांक पटकावला आहे. जनसंपर्क अधिकारी उमेश काशीकर यांची ती मुलगी आहे.

श्रेयस वायाळ

राज भवन येथे दूरध्वनी चालक पदावर कार्यरत असलेल्या नंदिनी विजय वायाळ यांचा मुलगा श्रेयस विजय वायाळ याने वॉम्बे रोलर स्केटींग फेडरेशनने आयोजित केलेल्या १० ते १२ वयोगटातील जिल्हास्तरीय स्केटींग स्पर्धेत सुवर्णपदक प्राप्त केले आहे. तत्पूर्वी त्याने माहीम येथे आयोजित केलेल्या रिक - २ या स्पर्धेत देखील ब्रॉन्झ पदक प्राप्त केले. या स्पर्धेत एकूण ८०० स्पर्धक सहभागी झाले होते.

राज भवन परिवारातर्फे सर्व यशस्वी व विजेत्या विद्यार्थ्यांचे अभिनंदन !

राज भवन येथे स्वच्छता अभियान

रविवार दिनांक ६ नोव्हेंबर २०११ रोजी राज्यपालांचे सचिव विकास चंद्र रस्तोगी यांच्या मार्गदर्शनाखाली व परिवार प्रबंधक वसंत साळुंके यांच्या नेतृत्वाखाली राज भवन परिसर स्वच्छता अभियानाचे आयोजन करण्यात आले. जवळ जवळ २५० कर्मचारी, अधिकारी व त्यांच्या कुटुंबीयांनी या स्वच्छता अभियानात उत्साहाने भाग घेतला. राज भवनातील देवी मंदिराकडे जाणारा रस्ता, लोअर ड्राईव्ह, अगर गेटजवळील मोकळी जागा, इत्यादी भागांमध्ये स्वच्छता अभियान घेण्यात आले. राज भवन परिवार सदस्यांशिवाय राज्य राखीव पोलीस दलाचे जवान, सार्वजनिक बांधकाम व विजुत विभाग येथील कर्मचाऱ्यांनीदेखील अभियानात भाग घेतला.

समर्थ सेवकांचे कौतुकास्पद कार्य :

निरुपणकार नानासाहेब धर्माधिकारी प्रतिष्ठानच्या शेकडो कार्यकर्त्यांनी राज भवन येथील स्वच्छता अभियानात अत्यंत लक्षणीय असे योगदान दिले. श्री आप्पासाहेब व श्री सचिनदादा धर्माधिकारी यांच्या मार्गदर्शनाखाली ध्येयवादाने प्रेरित कार्यकर्त्यांनी निरपृह भावनेने राज भवन मुंबई व पुणे येथे परिसर स्वच्छता अभियान व वृक्षारोपण या कार्यक्रमात समर्पित भावनेने कार्य केले. राज भवन परिवारातर्फे सर्व कार्यकर्त्यांप्रति कृतज्ञता व्यक्त करण्यात येत आहे.

रेखाचित्रे : उमली अमोल पित्रकर

जागतिक महिला दिनानिमित्त राज भवन येथे आरोग्य तपासणी शिबीर

जागतिक महिला दिनानिमित्त मंगळवार दिनांक ८ मार्च २०११ रोजी राज भवन येथे महिलांसाठी एका सर्वकष आरोग्य तपासणी शिबिराचे आयोजन करण्यात आले होते. शिबिराचे उद्घाटन राज्यपाल के. शंकरनारायणन् यांच्या पत्नी राधा शंकरनारायणन् यांनी केले.

आरोग्यवान महिलाच सशक्त पिढी निर्माण करू शकतात, असे सांगून स्त्रियांनी आरोग्याच्या समस्यांकडे दुर्लक्ष करू नये, अशी सूचना राधा शंकरनारायणन् यांनी यावेळी बोलताना केली.

सर ज. जी. समूह रुग्णालयाच्या स्त्री विभागाच्या प्रमुख डॉ. रेखा डावर व त्यांच्या चमूने हे शिबिर आयोजित केले होते. या शिबिराच्या जोडीनेच मधुमेह तपासणी शिबिराचे देखील आयोजन करण्यात आले होते. डायबिटीक फूट क्लिनिकचे डॉ. तुषार रेगे यांनी मधुमेहाबाबत शिबिरार्थींना मार्गदर्शन केले. राजभवनातील एकूण तीनशे व्यक्तींनी, विशेषतः महिलांनी या शिबिराचा लाभ घेतला. राज्यपाल के. शंकरनारायणन् यांनीदेखील शिबिराला स्वतंत्रपणे भेट देऊन शिबिरार्थींची आपुलकीने चौकशी केली.

शिबिराचे उद्घाटन करताना राधा शंकरनारायणन् व सर ज. जी. समूह रुग्णालयाच्या स्त्री विभागाच्या प्रमुख डॉ. रेखा डावर दिसत आहेत

आरोग्याचा कानमंत्र

जमेल तेव्हा, रोज धावा-चाला,
किमान एक तास....
हार्ट, बीपी अन् शुगर,
कधी न येई जवळपास !

- सुरेश गोडा

राज भवन येथे आयुर्वेद चिकित्सा शिबीर संपन्न

अनेक जुन्या तसेच आधुनिक आजारांवर आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतीमध्ये निश्चित असे उपचार आहेत. आज जगभरात लोकांमध्ये आयुर्वेदाबद्दल कुतूहल आणि औत्सुक्य निर्माण झाले आहे. पंचकर्म, आयुर्वेदिक मालिश यांचे फायदे लोकांना कळत आहेत. या पार्श्वभूमीवर आयुर्वेदामध्ये अधिकाधिक संशोधन झाले पाहिजे. अॅलोपॅथीसारख्या आधुनिक उपचार पद्धतीला आयुर्वेदाची जोड मिळाल्यास देशातील जास्तीत लोकांना आरोग्य प्रदान करता येईल असे प्रतिपादन राज्यपाल के. शंकरनारायणन् यांनी येथे केले.

आयुर्वेद चिकित्सा शिबीराचे उद्घाटन केल्यानंतर डॉ. विनायक तायडे लिखित आरोग्यविषयक पुस्तकाचे प्रकाशन करताना राज्यपाल के. शंकरनारायणन्

आयुर्वेद चिकित्सा शिबीरातील आयुर्वेद औषधांची माहिती घेताना राज्यपाल के. शंकरनारायणन् दिसत आहेत

दिनांक २३ जुलै २०११ रोजी राज भवन येथे एका आयुर्वेद चिकित्सा शिबिराचे उद्घाटन केल्यानंतर ते चालत होते.

चर्नी रोड येथील कमलादेवी मित्तल आयुर्वेद इस्पितळाच्या बर्ताने सदर शिबिराचे आयोजन करण्यात आले. इस्पितळाचे संचालक अशोक मित्तल, बादल मित्तल, विश्वस्त हरिप्रसाद शर्मा व चिकित्सक डॉ. विनायक तायडे शिबिराला उपस्थित होते. एकूण २६२ लोकांनी आयुर्वेद चिकित्सा शिबिराचा लाभ घेतला.

राज भवन येथे आठवड्यातून एक दिवस आयुर्वेद बाह्य रुग्ण विभाग सुरू करण्यात आला असल्याचे यावेळी जाहीर करण्यात आले.

राज्यपालांचे वैद्यकीय अधिकारी डॉ. रोहिदास चव्हाण व डॉ. शोभना चव्हाण यांनी सर्व वैद्यकीय शिबिरांच्या यशस्वी आयोजनासाठी परिश्रम घेतले.

ब्रम्हकुमारींनी दिला तणावरहित जीवनाचा मंत्र

दिवसेंदिवस जीवन तणावपूर्ण होत असून त्यामुळे लोकांच्या मानसिक तसेच शारीरिक स्वास्थ्यावर परिणाम होत आहे. काही लोक त्यांच्या वैयक्तिक ताण-तणावांमुळे किंवा वाईट संगतीमुळे व्यसनांच्या आहारी गेल्याचे दिसून येते. व्यसनांमुळे काही लोकांचे आरोग्य तर बिघडलेच आहे परंतु त्यांच्या कार्यालयातील कार्यक्षमतेवरदेखील प्रतिकूल परिणाम झाला आहे.

ब्रम्हकुमारीसमवेत राज्यपाल के. शंकरनारायणन्

या पार्श्वभूमीवर ब्रम्हकुमारी या आंतरराष्ट्रीय संस्थेच्या नेपिअन सी रोड केंद्रातर्फे दिनांक ३ फेब्रुवारी २०११ रोजी राजभवनातील कर्मचारी, अधिकारी व त्यांच्या कुटुंबीयांकरिता 'व्यसनमुक्ती' या विषयावर एका मार्गदर्शनपर कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते.

त्यानंतर एप्रिल महिन्यात 'तणावरहित जीवन कसे जगता येईल?' या विषयावर आणखी एक कार्यशाळा घेण्यात आली.

ब्रम्हकुमारी रुक्मिणीबेन, ब्रम्हकुमारी गौतमीबेन, ब्रम्हकुमारी हंसुलाबेन तसेच ब्रम्हकुमारी स्नेहलबेन यांनी यावेळी उपस्थितांना मार्गदर्शन केले.

राज्यपालांचे सचिव विकास चंद्र रस्तोगी यांनी ब्रम्हकुमारींनी केलेल्या बहुमोल मार्गदर्शनाबद्दल त्यांचे आभार मानले.

☆☆☆

सायबर गुन्हे जनजागृतीवरील कार्यशाळा

राज भवन आता पूर्णतः संगणकीकृत संस्था झाली असून बहुतेक सर्व विभागांना ब्रॉडबैंडद्वारे इंटरनेट सुविधा देण्यात आली आहे. राज्यपाल महोदयांना येणाऱ्या पत्रांच्या आवक-जावक विभागापासून प्रशासन, शिक्षण, लेखा, वैधानिक विकास मंडळ शाखा, परिवार प्रबंधन विभाग तसेच जनसंपर्क विभागात संगणकाचा वापर मोठ्या प्रमाणात करण्यात येतो. याशिवाय बहुतांश अधिकाऱ्यांकडे वैयक्तिक संगणक असून त्यांची मुले व कुटुंबीय संगणक व मोबाईल फोनचा वापर करतात. आज विद्यार्थ्यांमध्ये संगणक व मोबाईल फोन वापराचे प्रमाण वाढले आहे, ही निश्चितच समाधानाची बाब आहे. मात्र त्याला दुसरी बाजूदेखील आहे.

माहिती तंत्रज्ञान तज्ज्ञ सुरेश मेनन यांचे स्वागत करताना
राज्यपालांचे सचिव विकास चंद्र रस्तोगी

अलीकडच्या काळात सायबर गुन्हांचे प्रमाणदेखील वाढले असल्यामुळे 'सायबर सुरक्षा' या विषयाला महत्त्व प्राप्त झाले आहे. नेटवर्कींगच्या माध्यमातून इतरांच्या खात्यातून परस्पर पैसे काढण्यासारखे आर्थिक गुन्हे घडत आहेत. फेसबुकच्या माध्यमातून लहान मुला-मुलींकडून गोपनीय माहिती काढून घेण्याचे प्रकारही घडले आहेत. तथापि बहुतांश लोकांना सायबर गुन्ह्यांबाबत व सायबर सुरक्षेबाबत फारच थोडी माहिती असल्याचे आढळून आले आहे.

या पार्श्वभूमीवर राज भवनातील कर्मचारी, अधिकारी, त्यांचे कुटुंबीय व खास करून इयत्ता ५ वीच्या वरील विद्यार्थ्यांच्या प्रबोधनासाठी सायबर गुन्हे : धोके आणि प्रतिबंध या विषयावरील एका कार्यशाळेचे आयोजन मंगळवार दि. २४ मे २०११ रोजी दरबार हॉल येथे करण्यात आले होते.

माहिती तंत्रज्ञान तज्ज्ञ सुरेश मेनन तसेच सायबर गुन्हे अन्वेषक सचिन देढिया यांनी ही कार्यशाळा घेतली.

इंटरनेट व मोबाईल फोन वापरताना घ्यावयाची काळजी, नेटवर्कींगचा वापर करताना घ्यावयाची दक्षता, वायफाय तंत्रज्ञान सुविधा वापरताना त्याचा दुरुपयोग टाळण्यासाठी घ्यावयाची खबरदारी, इ. विषयांवर तज्ज्ञांनी अतिशय मोलाचे मार्गदर्शन केले. विद्यार्थ्यांनी फेसबुकवर चॅटिंग करताना कोणतीही वैयक्तिक माहिती समोरच्या व्यक्तीशी शेअर करू नये आणि आपला पासवर्ड कुणालाही देऊ नये, अशी सूचना त्यांनी केली.

इंटरनेटवरील जीमेल, याहू किंवा अन्य मेल अकाउंट वापरणाऱ्यांनी आपले पासवर्ड १५ दिवसातून एकदा बदलावे, तसेच पासवर्ड किमान आठ अंकांचा व शक्यतोवर जास्तीत जास्त शब्दांचा ठेवावा; जेणेकरून हॅकर्सना तो डिकोड करण्यास कठीण जाईल, अशीही सूचना तज्ज्ञांनी केली.

मोबाईल किंवा इंटरनेटवरून अश्लील साहित्य, चित्रफिती पाठविणे किंवा चार्टर्ड पोर्नोग्राफीसंबंधी माहिती शोधणे आयटी लॉ २००८ नुसार गुन्हा असून त्यासाठी होणाऱ्या शिक्षेची माहितीदेखील तज्ज्ञ मंडळींनी उपस्थितांना करून दिली.

मोबाईलमधील सिमकार्ड बदलून कशाप्रकारे आर्थिक फसवणूक होते तसेच ब्लूटूथ सुविधा वापरात नसताना बंद न केल्यास कोणते धोके उद्भवू शकतात याविषयी तज्ज्ञांनी उद्बोधक मार्गदर्शन केले.

पालकांनी मुलांच्या इंटरनेट वापरावर लक्ष ठेवावे तसेच संगणक शक्यतो कॉमन रुममध्ये ठेवावा अशी महत्त्वपूर्ण सूचना तज्ज्ञांनी केली. इंटरनेट हिस्ट्री डिलीट केली असली तरीही सहा महिन्यांपर्यंत ती पूर्णपणे रिकव्हर करता येऊ शकते अशी माहिती तज्ज्ञांनी दिली. संगणकावर अँटि व्हायरस अपडेट ठेवणे व संपूर्ण संगणक सिस्टीम किमान आठवड्यातून एकदा पूर्ण व्हायरस स्कॅन करणे आवश्यक असल्याचे त्यांनी सांगितले.

अनोळखी मेल उघडू नयेत, तसेच मेलमधून प्राप्त झालेल्या देवी-देवतांचे फोटो एकमेकांना फॉरवर्ड करू नयेत, कारण त्यातून बरेचदा व्हायरसेस पाठविले जातात अशी सूचनाही तज्ज्ञांनी यावेळी केली.

राज्यपालांचे सचिव विकास चंद्र रस्तोगी यांनी तज्ज्ञांचे पुष्पगुच्छ देऊन स्वागत केले. तसेच भविष्यातही अशाप्रकारचे शिबिर आयोजित करण्याची विनंती केली.

राज भवन येथे वारली चित्रकला, ओरीगामी कार्यशाळा

दक्षिण मध्य सांस्कृतिक केंद्रातर्फे दिनांक १ ते ६ नोव्हेंबर २०११ या कालावधीत राज भवन क्लब येथे एका कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. दिवाळीच्या सुट्ट्यांमध्ये विद्यार्थी, कर्मचारी तसेच गृहिणींना लोककला व आधुनिक कला शिकता याब्या तसेच आदिवासी तसेच लोककलांप्रति जनजागृती व्हावी या हेतूने या कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते.

राज्यपाल के. शंकरनारायणन् यांनी दि. १ नोव्हेंबर रोजी कार्यशाळेचे औपचारिक उद्घाटन केले. दक्षिण मध्य सांस्कृतिक केंद्राचे संचालक रविंद्र सिंघल व राज्यपालांचे सचिव विकास चन्द्र रस्तोगी यावेळी उपस्थित होते.

वारली चित्रकला, टेराकोटा (मातीपासून वस्तूनिर्मिती), ओरीगामी किंवा पेपर क्राफ्ट, रांगोळी व शिल्पकला (मास्कमेकींग) आदी कला प्रकारांमध्ये ही कार्यशाळा घेण्यात आली. राजभवन परिवाराच्या जवळ जवळ १५२ मुलांनी व पालकांनी कार्यशाळेत सहभाग घेतला.

मास्क-मेकींग या प्रकारात ५ ते १५ वर्षांच्या मुलांना शिल्प कसे घडत याचं प्रात्यक्षिकांसह प्रशिक्षण मिळाले. सर जे. जे. स्कूल ऑफ आर्ट येथील अधिव्याख्याता प्रशांत इशे यांनी मुलांना गणपती, सूर्य, कपडारी व प्राण्यांचे मुखवटे तयार करायला शिकवले.

टेराकोटा या प्रकारात मुलांना मातीची भांडी, गणपती तयार करण्याचं प्रशिक्षण मिळाले. कुंभारपाडा, कोंडागाव, जि. बस्तर, छत्तीसगड येथील सहदेव राणा, भिखन राणा, इस्वर राणा, फुलदास राणा, दिनेस पांडे, गांगुराम बघेल व देवलकुमार चंदेल या कलाकारांनी मुलांना जगातील या अतिशय जुन्या पारंपरिक कलेची ओळख करून दिली. या कलाकारांनी राजभवन येथे ठेवण्यासाठी दोन सुंदर हत्ती तयार करून दिले.

ओरिगामी किंवा पेपरक्राफ्ट शिकणे ही बच्चे कंपनीसाठी एक पर्वणीच होती. इन्कमॅटॅक्स येथे काम करणारे मात्र मुलांमध्ये रमणारे आनंद भावे यांनी मुलांना साध्या कागदापासून नित्योपयोगी वस्तूंचे निर्माण कसे होऊ शकते याचे प्रशिक्षण दिले. भावे सरांनी सर्व मुलांना वेगवेगळ्या पद्धतीच्या कागदी टोप्या करायला शिकविल्या.

वारली पेन्टींग या विषयावरील कार्यशाळा घेण्यासाठी गंजाड, ता. डहाणू येथील ज्येष्ठ वारली चित्रकार मानकी बापू बायेडा या आल्या होत्या. त्यांच्यासोबत युवा कलाकार कमलेश रत्ना धुलसाडादेखिल आले होते.

वारली चित्रकलेत माणूस, झाडे, बिहीर, मोर, पक्षी, प्राणी काढण्याची विशिष्ट पद्धत आहे. तसेच चित्रातून लोकरिती, विवाह, निसर्ग, तारपा मृत्यु, शेती, इ. गोष्टींचे दर्शन होते. या सर्व गोष्टी उभयतांनी फळ्यावर काढून शिकविल्या. कार्यशाळेच्या अखेरच्या दिवशी शिबिरार्थींनी काढलेली वारली चित्रे प्रदर्शनासाठी ठेवली होती.

सर जे. जे. स्कूल ऑफ आर्ट येथील एम. एफ. ए. चा विद्यार्थी प्रदीप राणे याने काढलेल्या राज्यपाल के. शंकरनारायणन् यांच्या रांगोळीचे सर्वांनीच कौतुक केले. खुद्द राज्यपालांना ती इतकी आवडली की त्यांनी प्रदीप राणे यांस एक हजार रुपयांचे बक्षिस जाहीर केले.

दि. ६ नोव्हेंबर रोजी राज्यपालांनी राधा शंकरनारायणन् यांच्या समवेत कार्यशाळेला पुनश्च भेट देऊन प्रदर्शनाची पाहणी केली तसेच कार्यशाळेत सहभागी झालेल्या राज भवन परिवारातील सदस्यांशी संवाद साधला.

दक्षिण मध्य सांस्कृतिक केंद्राचे कार्यक्रम अधिकारी गोपाल बेतावार यांनी कार्यशाळेचे अतिशय नेटके संयोजन केले. राज भवन परिवारातील श्रीकृष्ण पावसकर, अश्विनी चिंदरकर, नाथलिन कोएल्हो, प्रमिला चौधरी, पूजा मुजुमदार, सुनिता किर्दत तसेच इतर सदस्यांनी कार्यशाळेच्या आयोजनात सर्वतोपरी सहकार्य केले.

☆☆☆

‘विजय स्पोर्ट्स क्लब’ गणेशोत्सव मंडळाला राज्यपालांची सपत्नीक भेट

राज भवन परिवारातील कर्मचाऱ्यांच्या ‘विजय स्पोर्ट्स क्लब’ गणेशोत्सव मंडळाचे वंदा ४४ वे वर्ष होते. यानिमित्त श्रीच्या मूर्तीची प्रतिष्ठापना करण्यात आली.

गणेशोत्सवामध्ये लहान मुलांसाठी क्रीडास्पर्धा तसेच विविध सांस्कृतिक कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले.

दि. २ सप्टेंबर रोजी राज्यपाल के. शंकरनारायणन् व श्रीमती राधा शंकरनारायणन् यांनी मंडळाला भेट देऊन श्रीची आरती केली.

अनंत चतुर्दशीला मूर्तीचे वाजत गाजत विसर्जन करण्यात आले. मंडळाचे अध्यक्ष रोशन फर्नांडिस यांच्या नेतृत्वाखाली मंडळाच्या अनेक कार्यकर्त्यांनी उत्सवाच्या यशस्वी आयोजनासाठी प्रयत्न केले.

‘विजय स्पोर्ट्स क्लब’च्या गणेशोत्सवातील श्रीच्या मूर्तीची आरती करताना राज्यपाल के. शंकरनारायणन् व राधा शंकरनारायणन् दिसत आहेत

गणेश सजावट स्पर्धा

मुंबई राज भवन क्लबचे अध्यक्ष तथा मा. राज्यपालांचे सचिव विकास चन्द्र रस्तोगी यांच्या सूचनेनुसार वंदा प्रथमच राजभवन परिसरात राहणाऱ्या कर्मचाऱ्यांकरिता गणेशोत्सवाच्या काळात ‘श्री गणेश सजावट स्पर्धा’ आयोजित करण्यात आली होती. सामाजिक संदेश व पर्यावरण संवर्धनाचा संदेश अभिप्रेत असलेल्या या स्पर्धेत १५ अधिकारी व कर्मचाऱ्यांनी भाग घेतला.

स्पर्धेचे परिक्षण प्रा. गो. गो. बाधमारे, अधिष्ठाता, सर जे. जे. इन्स्टिट्यूट ऑफ अप्लाइड आर्टस् यांच्या मार्गदर्शनाखाली संस्थेचे अधिव्याख्याता आशिष विळेकर व राहुल मेथाम यांनी केले. अत्यंत पारदर्शकतेने पार पडलेल्या या स्पर्धेच्या यशस्वी आयोजनासाठी क्लबचे सचिव उल्हास मुणगेकर, नाथलीन कोएल्हो व सुरेश गौडा यांनी परिश्रम घेतले.

स्पर्धेतील प्रथम पारितोषिक लक्ष्मी लक्ष्मण हडळ यांच्या गणेश सजावटीला, तर दुसरे पारितोषिक शैलेश बेद्रे यांच्या मूर्तीला देण्यात आले. तिसरे पारितोषिक जनार्दन बनारसे यांच्या गणेश सजावटीला जाहीर झाले. सर्व विजेत्यांचे ‘आपले राज भवन’ परिवारातर्फे अभिनंदन!

☆☆☆

प्रथम पारितोषिक विजेत्या लक्ष्मी लक्ष्मण हडळ यांची गणेश सजावट

द्वितीय पारितोषिक विजेते शैलेश बेद्रे यांच्या गणेश मूर्तीचे सजावट

तृतीय पारितोषिक विजेते जनार्दन बनारसे यांच्या गणेश मूर्तीची सजावट

सार्वजनिक नवरात्रोत्सव मंडळाचा सुवर्णमहोत्सव

राज भवन येथील कर्मचाऱ्यांच्या सार्वजनिक नवरात्रोत्सव मंडळाचे यंदा सुवर्ण महोत्सवी वर्ष होते. यावर्षी दि. २८ सप्टेंबर ते ६ ऑक्टोबर (दसरा) या कालात नवरात्रोत्सव पारंपरिक उत्साहात साजरा करण्यात आला.

दि. २८ सप्टेंबर रोजी घटस्थापनेला अंबेमातेच्या मूर्तीची विधिवत स्थापना करण्यात आली. नवरात्रोत्सवादरम्यान आयोजित दांडिया रास कार्यक्रमात लहान्हांपासून मोठ्यांनी उत्साहाने भाग घेतला. रविवार दि. २ ऑक्टोबर रोजी मुलांसाठी विविध क्रीडास्पर्धा व वेशभूषा स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले.

दि. ४ ऑक्टोबर रोजी महिलांसाठी हळदी-कुंकवाचा कार्यक्रम झाला व त्याच दिवशी बक्षिस वितरणाचा कार्यक्रम पार पडला. दि. ५ ऑक्टोबर रोजी उत्सवाच्या सुवर्णमहोत्सवी वर्षानिमित्त नवचंडी महायज्ञाचे आयोजन करण्यात आले व सायंकाळी महाप्रसाद वितरणाचा कार्यक्रम झाला. जवळ जवळ दोन हजार भाविकांनी यावेळी हजेरी लावून महाप्रसादाचा लाभ घेतला. दि. ६ ऑक्टोबर रोजी देवीची वाजत गाजत मिरवणूक काढण्यात आली व गिरगाव चौपाटी येथे विसर्जन करण्यात आले.

मंडळाचे अध्यक्ष दिवानसिंग पाटील यांच्या नेतृत्वाखाली अनेक बंधू-भगिनी व कार्यकर्त्यांनी सुवर्णमहोत्सवी कार्यक्रमाच्या यशस्वितेसाठी एकदिलाने प्रयत्न केले.

सार्वजनिक नवरात्रोत्सव मंडळातर्फे यावर्षी वसविण्यात आलेली मूर्ती

दीपोत्सव २०१९ च्या आठवणींचा अल्बम्

दीपावलीच्या पूर्वसंध्येला मुंबई राजभवन क्लबच्या वतीने दिनांक २५ ऑक्टोबर २०१९ रोजी दीपोत्सव २०१९ या एका बहारदार संगीत-नृत्य-नाट्य कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. कार्यक्रमाला श्रीमती राधा शंकरनारायणन् विशेष अतिथी म्हणून उपस्थित होत्या. या कार्यक्रमाची निवडक क्षणचित्रे देत आहोत.

दीपोत्सव २०११ च्या आठवणींचा अल्बम्

‘गृहप्रवेश’ कार्यक्रमाला राज्यपालांची सपत्नीक हजेरी

चतुर्थ श्रेणी कर्मचाऱ्यांसाठी राज भवन परिसरात बांधण्यात आलेल्या नव्या १४ मजली इमारतीमध्ये गृहप्रवेशाचा कार्यक्रम स्वतंत्रपणे न करता जवळ जवळ ६४ कर्मचाऱ्यांनी व त्यांच्या कुटुंबीयांनी दि. १२ मार्च २०११ रोजी तो सामूहिकपणे साजरा केला. या दिवशी संपूर्ण इमारतीमध्ये दिवालीचे वातावरण होते.

राज भवन परिवाराचे कुटुंबप्रमुख राज्यपाल के. शंकरनारायणन् व राधा शंकरनारायणन् यांनी गृहप्रवेश तसेच सत्यनारायण महापूजेला भेट देऊन गृहप्रवेशाचा हा कार्यक्रम अविस्मरणीय केला.

राज भवन परिवारातील कर्मचाऱ्यांचे कुटुंबीय राज्यपाल व मॅडम यांच्या स्वागतासाठी मोठ्या उत्सहाने दुतर्फा जमले होते. सुरुवातीला राज्यपालांनी सत्यनारायणाची पूजा केली, त्यानंतर कर्मचाऱ्यांच्या घरी जाऊन त्यांनी घरांची पाहणी केली आणि कुटुंबीयांशी संवाद साधला.

राज्यपाल सपत्नीक घरी आल्यामुळे अनेक कर्मचारी भारावून गेले. या भेटीची निवडक छायाचित्रे येथे देत आहोत :

कलेतून आत्मनिर्भरतेकडे

- सोनाली विकास काकडे

आपले राज भवन

मेंदी ही निसर्गाकडून लाभलेली एक अनोखी वनस्पती आहे. या वनस्पतीला एक नाही तर दोन रंग प्राप्त झाले आहेत. आधी हिरवा नंतर लाल. स्त्रियांसाठी हे दोन्हीही रंग शुभच मानले जातात. मेंदी ही कुणासाठीदेखील हानिकारक नाही. लहान-मोठ्यांपासून कुणीही मेंदीचा वापर करू शकतो. अर्थात मेंदीला केवळ रंग हा एकच गुणधर्म नाही, तर तिचा वापर शरीरातील उष्णतादेखील कमी करू शकते. हातांशिवाय डोक्याच्या केसातही मेंदीचा वापर केला जातो. त्यामुळे शरीरात थंडावा निर्माण होतो. गरमीच्या वातावरणात मेंदीचा वापर हा अधिकच उपयुक्त ठरतो.

सोनाली विकास काकडे

मेंदी मला लहानपणापासूनच फार आवडायची. आता तर ती माझा एक छंदच होऊन गेली आहे. पूर्वी मेंदी लावण्याकरिता एका पातळ काडीचा वापर करावा लागत असे, पण नंतर प्लॅस्टिकच्या कागदापासून तयार केलेला कोन वापरात येऊ लागला. त्या कोनात मेंदी भरून नक्षीकाम केले जाते ते अतिशय सुंदर असते.

माझ्या या छंदानेच आज माझा प्रगतीचा मार्ग खुला केला आहे. लग्नधरी जाऊन प्रत्येकाच्या हातात व आनंदात रंग भरणे हेच माझे काम झाले आहे. या मेंदी कलेमुळेच महाराष्ट्रात, महाराष्ट्राबाहेर तसेच परदेशातही माझे नाव झाले आहे.

कलाक्षेत्रात आल्यावर मला कलेची नवनवी दालने उघडत गेली. मेंदीशिवाय पेंटिंग, रांगोळी, भरतकाम, विणकाम, शिल्पकला, ग्लासपेंटिंग, वॉलपीस तयार करणे, निरनिराळ्या प्रकारचे शोपिसेस तयार करणे इत्यादी कला मी शिकले. आज कलेमुळे मला भक्कम आर्थिक आधार मिळाला आहे. तसेच कलेत रमल्यामुळे आनंदही मिळतोच. माझ्या अनुभवातून इतरांना प्रेरणा मिळावी याकरिता मी हे अनुभव कथन केले आहेत.

कविता

मन माझे - विजय अमृत विलास

३ जून, मी आईच्या गर्भात आहे
आईने बापांना ही गोड बातमी दिली, बापा खूप झाले
८ ऑगस्ट, मला पिटूकले हातपाय, डोके आणि पोटा आहे
१४ सप्टेंबर, माझं अल्ट्रासॉन झालं, किती छान मी मुलगी आहे
१५ सप्टेंबर, मी मृत झालेय, माझ्या वडिलांनी मारलंय मला
मला सुद्धा जग पाहायचं होतं, फुलपाखरासारखं उडायचं होतं
का ? मला उमलण्याअगोदरच कुसकलून टाकलं ?
का ... ? ? ? मी मुलगी होते म्हणून.

सर्वांना आई हवी असते
लक्षासाठी बापको हवी असते
प्रेम करण्यासाठी प्रेयसी हवी असते
मग पोटी मुलगी का नको असते

समजस बना, नुसतं सुसंस्कृत नको.....
कन्या येती घरा, तोचि दिवाळी दसरा.

आयुष्याची पायवाट - विजायक वसंत बाणे

पायवाट ही झाली पायी चालून चालून
कधी चाले अनवानी कधी वाहान चालून ॥१॥

कधी काटा लागे पायी कधी ठेसही लागली
परी आयुष्याची वाट कधी पूर्ण न ती होई ॥२॥

पाय रग हो ते झाले काही उरले मागेही
काही सुटता न सुटे काही सुटले नकळी ॥३॥

पायवाट सुरू झाली तेव्हा हाती काही नाही
पायी चालता चालता केलं सर्व पोटा पायी ॥४॥

केलं कधी नात्यांसाठी कधी केलं स्वार्थापायी
वाट सरता वळणांची लागे हाती काही नाही ॥५॥

होतो आलो ते भिकारी अन् जायचे भिकारी
वाट संपता संपली की पाय संपता अधुरी ॥६॥

छोड न जाओ हमें गिरधारी - संजय वसंतरसे

गोपिनसंग रास रचाई
ओ नटखट तुने महिमा पाई
कुरुक्षेत्र पर पाठ पढाया
पर हम नहीं समझे तुने क्या समझाया ॥ १ ॥

प्रेम जाल में क्यों फसाया
झुठा खेल क्यों रचाया
त्रिभुवन के तुम हो अवतारी
छोड न जाओ हमें गिरधारी ॥ २ ॥

भक्तों के लिये लिया अवतार
सार्थक हो उनके जीवन का सार
नटखट बनके दिखाये लीला
अज्ञानी क्या जाने गोपाल ॥ ३ ॥

पहले छेड़ो क्यों मन कि बौसुरी
अब क्यों बने हो तुम चक्रधारी
युध्दभूमि पर पाठ पढाके जीवन का सार बताया
आया समय निकट तब विश्वरूप दिखाया ॥ ३ ॥

आपले राज भवन मान्यवरांच्या शुभेच्छा

मराठवाडा कृषी विद्यापीठ, परभणी येथील
'कुलगुरु' या पदाचा अतिरिक्त कार्यभार
संभाळीत असताना, राज भवन परिवाराच्या
'आपले राज भवन' या प्रकाशनाचा पहिला अंक
वाचण्याची संधी मला मिळाली. राज भवन
परिवाराचा हा उपक्रम निश्चितच अभिन्नदनीय व
स्तुत्य असा आहे !

- गणेश ठाकूर, भाप्रसे
महाराष्ट्र शासन, कृषी परिवार पुरे

'आपले राज भवन' या नियतकालिकाचा अंक
अतिशय वाचनीय व आकर्षक झाला आहे. अशा
प्रकारचा अंक सुरू करण्याची कल्पना ही
कौतुकास्पद व प्रेरणादायी आहे. या उपक्रमाबद्दल
आपले अभिनंदन ! माझ्या राज भवनाशी निगडित
आठवणी मी नजिकच्या काळात आपणांस
पाठविणार आहे. 'आपले राज भवन' या
नियतकालिकेस उत्तरोत्तर वाढता प्रतिसाद मिळो
या शुभेच्छा !

- जॉनी जोसेफ, भाप्रसे(नि.)
उप. लोक आयुक्त, महाराष्ट्र शासन

'आपले राज भवन' या राज भवनातून प्रकाशित
करण्यात आलेल्या अंकातील माहिती
विद्यापीठाच्या दृष्टीने फारच उपयुक्त अशी आहे.

- प्रा. डॉ. बी. पी. बंडगर
कुलगुरु, मराठवाडा विद्यापीठ

I congratulate 'Aaple Raj Bhavan' for providing
a platform for expression of thoughts to
members of the Raj Bhavan Pariwar. Please also
convey my congratulations to those who helped
in this creative effort, which also leads to
documentation of Raj Bhavan.

This effort under the guidance of His Excellency
has definitely evoked a sense of belonging in me
as it must have done in each one who has had
some association with our esteemed Raj
Bhavan.

- Prof. Vinayak Dalvie
Head, Department of Zoology,
Mithibai College, Vile Parle

'आपले राज भवन' उपक्रमाने अनेक आज्ञा-माजी अधिकार्यांनी व यशमान्य व्यक्तींनी बुरखनी, ईमेल व (फोनमार्फत) च्या माध्यमातून शुभेच्छा दिल्या आहेत. 'आपले राज भवन' सर्वोच्च प्रगती आहे.

A peek into her beautiful world

It is not unusual to find Madam Radha Sankaranarayanan watching plants and trees near Jal Bhushan, on the periphery of the Banquet Hall and on either sides of the road leading to Raj Bhavan Upper Gate. It is as if she talks to every plant and enquires them how they are !

Radha Sankaranarayanan

Madam Radha who is a qualified botanist has taken keen interest in enhancing the aesthetics of Raj Bhavan. Under her watchful guidance, small landscape patches have been developed this year on the way to Raj Bhavan from the Upper Gate. Needless to say, the landscapes have added to the beauty of Raj Bhavan.

A Green House has also been created to take care of plants that need extra care.

आपले राज भवन

राज भवनचे अंतर्गत प्रकाशन

मुंबई येथील राज भवनानील नाचणाऱ्या मीराचे छायाचित्र किशोर जोधाजी यांनी टिपले आहे.
इतर सर्व छायाचित्रे राज भवन नागपूर येथील आहेत.

अंक वसरा / जानेवारी २०१२

मुद्रणस्थळ : शासकीय फोटोझिको मुद्रणालय, पुणे

छपाई : मॅक्स प्रिंट यंत्र